

Uluslararası ve Ulusal Hukukta Göçmen Çocukların Korunması

**Avrupa ve Uluslararası Göç Hukuku Dersi
Dönem Ödevi**

Mahmut Berat Karagöz 22103125

Nur Karahan 22102470

Zehra İrem Şeker 22201706

Zeynep Evşen Yıldız 22003792

İçindekiler

Kısaltmalar Cetveli.....	3
GİRİŞ	5
1. Uluslararası ve Bölgesel Düzenlemeler	6
1.1. Uluslararası Düzenlemeler	6
1.2. Bölgesel Düzenlemeler	15
2. Uluslararası Örgütler ve Uygulamalar	19
2.1. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).....	19
2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR).....	24
2.3. Çocuk Hakları Komitesi (CRC)	26
2.4. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)	27
2.5. Save The Children.....	28
2.6. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).....	29
2.7. Avrupa Birliği (AB)	32
3. Göçmen Çocukların Korunmasına İlişkin İlkeler ve Haklar.....	33
3.1. Temel İlkeler	34
3.2. Yaş Tespitine İlişkin Haklar.....	35
3.3. Sağlık ve Barınma Hakkı	37
3.4. Eğitim Hakkı	40
3.5. Çocuk İşçiliğine İlişkin Haklar	44
4. Türkiye’de Göçmen Çocuklara İlişkin Mevzuat ve Uygulama Örnekleri.....	49
4.1. Hukuki Çerçeve.....	49
4.2. Uygulamadaki Mevcut Durum ve Sorunlar	55
4.2.1. Eğitime Erişim.....	56
4.2.2. Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Erişim.....	61
4.2.3. Çocuk İşçiliği	65
Sonuç.....	67
Kaynakça.....	69

Kısaltmalar Cetveli

AB: Avrupa Birliği

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

CRC: Çocuk Hakları Komitesi

IDC: Uluslararası Gözaltı Koalisyonu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Özet

Bu çalışma, göçmen çocukların korunmasına yönelik uluslararası ve bölgesel düzeydeki hukuki ve örgütsel çerçeveyi incelemektedir. İlk olarak, göçmen çocukları korumaya yönelik etki taşıyan başlıca uluslararası ve bölgesel sözleşmeler ve mutabakatlar analiz edilmiştir. Devamında, göçmen çocukların haklarının korunması amacıyla faaliyet yürüten uluslararası ve bölgesel örgütlerin çalışmaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, uluslararası ve bölgesel etkiye sahip hukuki metinlerde göçmen çocuklara ilişkin temel haklar ve ilkeler açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Son olarak, Türkiye'de göçmen çocukların korunmasına yönelik mevcut mevzuat ve uygulama örnekleri incelenmiş, mevcut duruma yönelik istatistikler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Makale, çocuk haklarının evrenselliğinin gerekliliği çerçevesinde göçmen çocukların korunmasına ilişkin bütüncül bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır.

Abstract

This article examines the legal and organizational framework for the protection of migrant children at international and regional levels. First, the main international and regional agreements and consensuses that have an impact on the protection of migrant children are analyzed. Then, the work of international and regional organizations operating to protect the rights of migrant children is discussed. In the third section, the fundamental rights and principles regarding migrant children in legal texts with international and regional impact are explained and evaluated. Finally, the current legislation and examples of implementation for the protection of migrant children in Türkiye are examined, and evaluations are made in line with the statistics regarding the current situation. The article emphasizes the importance of a holistic approach to the protection of migrant children within the framework of the necessity of universality of children's rights.

GİRİŞ

Göçmen çocuklar, korunma ihtiyacı duyan kişiler arasında en öncelikli nüfus gruplarından biridir. Devletlerin sınırlarında, sürekli olarak hak arayışında olan göçmen çocuklara yönelik uluslararası düzeydeki bağlayıcı ve kapsayıcı düzenlemelerin az olmasından kaynaklanan savunmasız durum, bir çeşit sosyal adaletsizlik yaratıyor olsa da bu çocukların korunmasına yönelik hem uluslararası hem ulusal arenada düzenlenen hukuki metinler, projeler ve diğer çalışmalar umut verici niteliktedir. Bu çalışma kapsamında “göçmen” terimi mülteci teriminin ötesinde bir şemsiye kavram olarak kullanılmakta ve başta Türkiye’deki mülteci terimine yönelik 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne getirilen coğrafi sınırlamadan bağımsız ve kapsayıcı bir anlam ifade etmektedir. Nitekim 1967 Protokolü ile 1952 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımı genişletilmiş olup göçmen ifadesine yaklaştırılmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, uluslararası nitelikte tartışmaları açıklarken “göçmen” terimini kullanacaktır. Literatür taramasında görüldüğü üzere her ne kadar uluslararası ve bölgesel düzenlemeler çocuk hakları yahut göçmen hakları üzerine ayrı ayrı yoğunlaşsa da ‘göçmen çocuk’ haklarına ilişkin düzenlemelerin ve hakların tespitine yönelik bir çalışma yer almamaktadır. Ayrıca var olan düzenlemelerin uluslararası ve bölgesel örgütlerin çalışmaları da incelenerek ve Türkiye’de göçmen çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler ve istatistiksel veriler ile kıyasının yapıldığı çalışmalar yoktur. Dolayısıyla göçmen çocukların korunmasına yönelik kapsamlı bir araştırma yapılmasını amaçlayan bu çalışma, literatürdeki bahsedilen eksiklikleri tamamlamaya yahut yeni tartışmalara ışık tutmaya yöneliktir. Bu makale; göçmen çocukların korunmasına yönelik hakları içeren uluslararası sözleşmeleri ve hukuki metinleri açıklamayı ve bunlara yönelik tartışmaları sunmayı, göçmen çocukların korunmasına yönelik çalışmalar yapan uluslararası ve bölgesel örgütler ve diğer kuruluşları incelemeyi, göçmen çocukların haklarını ve onlara hukuki yaklaşımda benimsenen ilkeleri ele almayı ve Türkiye’deki göçmen çocuklara yönelik düzenlemeleri ve kurumları incelemeyi amaçlamaktadır.

tanınması söz konusu olmamıştır.³ Nitekim sözleşmenin uygulama alanı kapsamına giren kişilerin değerlendirilmesinde ırk, yaş ve cinsiyet farklılıklarının gözetimeyeceği belirtilmektedir.⁴ Bunun sonucu olarak göçmen yahut mülteci çocuklara yönelik ayrı düzenlemeler ve korumalar yer almamakta, ayrıca sözleşme çocuk haklarına yönelik özel düzenlemeler getirmemektedir.⁵

Çocuklara yönelik özel düzenlemelerin yer almamasının yanı sıra sözleşme kapsamında ‘çocuk’ ibaresi yalnızca iki hükümde yer almıştır. Bunlardan ilki mültecilerin çocuklarına yönelik din eğitimindeki özgür olduğunu ifade eden 4.madde, ikincisi ise iş gücü piyasasını koruma kapsamında konulan hükümlerin uygulanmayacağı kişileri ifade ederken çocuğunun o ülkenin vatandaşı olması durumunu ifade eden 17(2).c hükmüdür. Nitekim eğitim hakkına yer veren ve göçmen çocukların yıllarca göz ardı edilen eğitim görme ihtiyacını koruma altına alan⁶ 22.maddede dahi çocuk ibaresi yer almamakta ve göçmen çocukların eğitim hakkı özel bir korumaya tabii kılınmamaktadır.⁷ Çocukların açıkça farklı koruma hükümlerine tabii olmasını gerektirebilecek olan sınır dışı edilmeye yönelik hükümlerde de çocuk haklarını temel alan ayrı bir düzenleme yer almamakta nitekim m.32.2’deki meydana gelebilecek mevcut sınır dışı edilebilme halleri çocukları da kapsamaktadır.

Çocukların varlığı, sözleşmenin düzenlendiği konferansın öneriler bölümünün B bendinde mültecinin ailesinin korunması noktasında dikkate alınması gereken bir unsur yer almaktadır.⁸

³ Sarah J. Diaz, “Failing the Refugee Child: Gaps in the Refugee Convention Relating to Children,” *Georgetown Journal of Gender and the Law* 20, no. 3 (2019): 608, <https://www.law.georgetown.edu/gender-journal/wp-content/uploads/sites/20/2019/05/SARAH-J.-DIAZ.pdf>.

⁴ Jason M. Pobjoy, “A Child Rights Framework for Assessing the Status of Refugee Children,” in *Contemporary Issues in Refugee Law*, ed. Satvinder Juss and Colin Harvey (Cheltenham: Edward Elgar, 2013), 96, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2304601.

⁵ Ibid., 101.

⁶ Geraldine Van Bueren, “The Protection of Refugee and Asylum-Seeking Children, the Convention on the Rights of the Child and the Work of the Committee on the Rights of the Child,” *International Journal of Children's Rights* 10, no. 3 (2002): 109, <https://www.jstor.org/stable/45053975>.

⁷ Pobjoy, “A Child Rights Framework for Assessing the Status of Refugee Children,” 96.

⁸ Ibid., 101.

Ancak bu kısım hem çocukların haklarını güvenceye almaya yönelik özel bir öneri getirmemekte hem de sözleşmeye dahil olmaması nedeniyle bağlayıcılığı bulunmamaktadır.⁹

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde çocuklara yönelik özel düzenlemelerin bulunmamasının sebebi olarak bazı araştırmacılar, sözleşmeye ilişkin görüşmelerin yapıldığı tarihlerde henüz çocukların yetişkinlerden bağımsız değerlendirilmediği ve özel gereksinimlerinin olabileceğinin kabul edilmediğini, nitekim çocuk haklarının son yarım yüzyıl içerisinde korunmaya değer özel haklar olarak ele alındığını ifade etmektedir.¹⁰ Bu bakımdan 1949'te 4. Cenevre Sözleşmesi olarak da ifade edilen Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de çocuk haklarının gündeme alındığı ve 51 sözleşmesinde ayrıca çocuk haklarından bahsedilmemesinin bir çekince olabileceği düşünülebilir. Ancak önemli olan ayırım 4. Cenevre sözleşmesinde çocukların kendilerine hak tanınan sığınaklar olarak değil, yetişkinlerin davranışlarından etkilenen objeler olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹¹ Nihayetinde bu sebeple 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesinde çocuk haklarının ayrıca korumaya alınmaması o dönemin şartlarına bağlanabilecektir.

B. 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi:

Bu sözleşme; kültürel, sosyal ve ekonomik insan haklarını toplumun büyük bir kesimi olan çocuklar için kabul eden ve bağlayıcılığı olan ilk sözleşmedir.¹² Uluslararası çocuk yılı olan 1979 yılında Polonya hükümeti tarafından çocuk hakları üzerine bir sözleşme yapılması fikri ortaya atılmış, on yıl akabinde Çocuk Hakları Sözleşmesinin düzenlenmesi ile beklenen amaç gerçekleşmiştir.¹³ 1951 Cenevre Sözleşmesinin aksine bu sözleşmede çocukların özel bakıma

⁹ Ibid., 101.

¹⁰ Diaz, "Failing the Refugee Child: Gaps in the Refugee Convention Relating to Children," 608.

¹¹ Ibid., 609.

¹² Susan P. Limber and Målfrid Grude Flekkøy, "The U.N. Convention on the Rights of the Child: Its Relevance for Social Scientists," *Social Policy Report* 9, no. 2 (1995): 1, <https://www.srcd.org/sites/default/files/file-attachments/spr9-2.pdf>.

¹³ Thomas Hammarberg, "The UN Convention on the Rights of the Child—And How to Make It Work," *Human Rights Quarterly* 12, no. 1 (1990): 99, <https://www.jstor.org/stable/762167>.

ve yasal korumalara muhtaç olduğu görülmüş,¹⁴ şahsi haklara sahip olmaları gerektiğine kanaat getirilmiş ve vasilerinin mülkiyetinde görülmemiştir.¹⁵ Her ne kadar sözleşmenin hazırlanması aşamasında Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi tarafından sözleşmenin yalnızca taraf devlette ‘yasal’ olarak bulunan çocukları kapsamı gerektiği gündeme gelmiş ve ilk tasarıya bu ibare eklenmişse de bu tasarıdan vazgeçilmiş ve sözleşme hükümlerinin taraf devlette bulunan tüm çocuklara eşit olarak uygulanmasına karar verilmiştir.¹⁶ Günümüzde Türkiye de aralarında olmak üzere 196 devlet tarafından kabul edilmiş olup en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesi niteliği olan bu sözleşme,¹⁷ UNHCR/ CRC komitesi tarafından da göçmen çocuklara yönelik uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmaktadır. Bu bağlamda sözleşme göçmen çocuk hakları bağlamında önem taşımaktadır.

Sözleşmenin ana ilkesi çocuğun üstün yararadır.¹⁸ Bu bağlamda göçmen çocukların haklarının tespitinde önemli olan husus UNCHR’ın da yönergesinde ifade ettiği üzere ‘önce çocuk sonra göçmen’ yaklaşımıyla hareket edilmesidir.¹⁹ Nitekim doktrinde de her çocuğun eşit görülmesi, ırkı, tabiiyeti ve cinsiyetinden bağımsız olarak yaşamına saygı gösterilmesi vurgulanmaktadır.²⁰ Bu yaklaşımın neticesinde sözleşmenin de getirdiği üç temel ilke çocukların statülerinden bağımsız olarak uygulama alanı bulmaktadır. Bu ilkeler “çocuğun üstün yararı ilkesi”, “ayrımcılık yasağı ilkesi” ve “çocuğun görüşünün alınması ilkesi” olarak düzenlenmiştir.²¹ İlkelerin detaylı içeriği ileride incelenecektir.

¹⁴ Laura Lundy, “The Rights of Refugee Children and the UN Convention on the Rights of the Child,” *Laws* 8, no. 3 (2019): 20, <https://www.mdpi.com/2075-471X/8/3/20>.

¹⁵ Hammarberg, “The UN Convention on the Rights of the Child—And How to Make It Work,” 99.

¹⁶ Pobjoy, “A Child Rights Framework for Assessing the Status of Refugee Children,” 93.

¹⁷ Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989, BM Antlaşmalar Serisi, cilt 1577, s. 3, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

¹⁸ Hammarberg, “The UN Convention on the Rights of the Child—And How to Make It Work,” 99.

¹⁹ https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2304601

²⁰ Neal W. Dickert, “Re-Examining Respect for Human Research Participants,” *Kennedy Institute of Ethics Journal* 19 (2010): 311–338.

²¹ Van Bueren, *The Protection of Refugee and Asylum-Seeking Children*, 101.

Sözleşmenin getirdiği ilkeler noktasında çocukların statülerine ilişkin ayırım yapmamasının yanı sıra yalnızca göçmen çocuklara yönelik düzenlemeler de mevcuttur. Nitekim madde 22 uluslararası düzenlemeler içerisinde göçmen çocuklara yönelik tek açık hükümdür.²² Bu hükme göre taraf devletler çocuğun durumundan bağımsız olarak *“sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.”*²³ ÇHS’nin nerdeyse evrensel olarak kabul edilmiş bir sözleşme de olması sebebiyle sözleşmeyle getirilen bu düzenleme göçmen çocukların, göçmenlik statülerinden kaynaklı haklarını kullanmalarının garanti altına alınmasında önemli bir yasal dayanak olmaktadır.²⁴

ÇHS 22.maddesinin yarattığı en önemli potansiyel risk, taraf ülkeler arası farklı uygulamaların mevcudiyetine sebep olma ihtimalidir. Nitekim sözleşmeye taraf ülkeler kendi devletlerinin kabul ettiği diğer uluslararası sözleşmeleri uygulamakla yükümlü kılınmış ancak devletlerin birbirinden farklı insan hakları sözleşmelerine yahut göçmenlere ilişkin düzenlemelere tabii olması durumunda meydana gelecek uygulama farklılıklarına çözüm sunulmamıştır.²⁵ Ayrıca taraf devletlerin ulusal göçmen düzenlemeleri de yeterli koruma sağlamayabilmektedir.²⁶ Bu durum da Devletlerin göçmen çocuklara sağlayacağı hakların niteliğinde ve etkililiğinde önemli farklılıklar görülmesine neden olabilecektir. Ancak ÇHS komitesi ve UNCHR birlikte çalışarak bu riski en aza indirmeye çalışılmaktadır.²⁷

²² Ibid., 103.

²³ Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989, BM Antlaşmalar Serisi, cilt 1577, s. 3, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

²⁴ Van Bueren, *The Protection of Refugee and Asylum-Seeking Children*, 103.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

Spesifik olarak “göçmen çocuk” ibaresi bulunmamakla birlikte ÇHS madde 7’de çocuğun nüfusa kaydı ve ‘*tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını*’ taahhüt etmektedir.²⁸ Ayrıca madde 28’de ifade edilen eğitim sağlama yükümlülüğü çocuğun statüsünden bağımsız olarak taraf devletler tarafından yerine getirilmelidir.²⁹ ÇHS komitesinin de çeşitli kararlarında hakların sağlanması bakımından çocuğun statüsüne yönelik bir ayırım gözetilmemesini vurgulamaktadır.³⁰ Nitekim eğitim hakkının sağlanması noktasında madde 29’da yol gösterici amaçlardan bahsetmekte ve bu araçlar arasında çocuğun mense ülkesinin değerlerine saygı gösterilmesini ifade ederken aynı zamanda bu hükmün göçmen çocuklar üzerinde de uygulanabileceği tespiti yapılabilecektir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin hukuki niteliği değerlendirildiğinde, *lex specialis* olduğu ve bu nedenle çocuklara ilişkin yaşam, sosyal ve ekonomik haklar bakımından öncelikle uygulanacağı önemli noktalardandır. Özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerde belirtilen sınırlamaların çocuklara ekonomik hak sağlaması noktasında uygulanmayacağı ve ÇHS hükümlerinin etki doğuracağı doktrinde ifade edilmiştir.³¹ ÇHS Komitesinin de vermiş olduğu kararlarda bu durum özellikle vurgulanmaktadır.³²

Neticede ÇHS özellikle göçmen çocuklara yönelik hazırlanan bir sözleşme olmasa dahi, ülke sınırları içerisinde hiçbir ayırım gözetmeksizin 18 yaşının altındaki tüm çocuklara uygulanabilirliği sebebiyle göçmen çocuk haklarının tespitinde önemli bir kaynak teşkil

²⁸ Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989, BM Antlaşmalar Serisi, cilt 1577, s.

3, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

²⁹ Van Bueren, *The Protection of Refugee and Asylum-Seeking Children*, 109.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid., 110.

³² Ibid., 110.

etmektedir.³³ *Lex specialis* niteliğinde bir sözleşme olması itibariyle de önceden yapılmış olan insan hakları sözleşmelerinin içeriklerinden bağımsız olarak çocuk haklarını korumasıyla ve çocuğun üstün yararını düzenlemelerine temel almasıyla önemli bir uluslararası düzenleme olarak günümüzde hala işlevini sürdürmektedir.

C. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990)

1990 tarihinde imzalanan *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme* 2003 tarihinde 20 devletin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Günümüzde Türkiye de aralarında olmak üzere 40 devlet tarafından onaylanmıştır. Bu anlamda sözleşmenin göçmenlere yönelik getirmiş olduğu düzenlemeler önem arz eder. Nitekim sözleşmede göçmen çocuklar ayrı bir kategori olarak sayılmasa dahi çocukların göçmen işçilerin bir aile ferdi olarak değerlendirildiği ve bu niteliklerine bağlı haklar tanındığı görülmektedir. Bu değerlendirmenin neticesinde sözleşme madde 44 ve madde 45 ile birlikte, göçmen işçilerin aileleri ve çocuklarıyla birlikte hareket etme ve ikamet etme hakkına sahip olduğu varsayımına dayanır.³⁴

Sözleşmede çocuklara yönelik getirilen haklar incelendiğinde yalnızca birkaç hak bakımından göçmen çocuklara hitap eden düzenleme yapılmış olduğu görülmektedir. Nitekim öncelikle madde 12’de göçmen işçilerin ailelerinde bulunan çocuklara kendi inançları doğrultusunda din ve ahlak eğitimi verme hakkı düzenlenmiştir. Bunun akabinde madde 44 kapsamında göçmen işçilere evlenmemiş çocuklarıyla aile birleşimi imkânı tanınmaktadır. Nihayetinde eğitim alanında önemli bir düzenleme sayılabilecek madde 45’te ise göçmen işçilerin aile fertleri içerisinde sayılan çocuklara eğitim hakkının bulundukları ülke

³³ Hasan Bozkaya, “Göç ve Çocuk Hakları Üzerine Bir Değerlendirme,” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 30 (2022): 681, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2713380>.

³⁴ Rasika Ramburuth Jayasuriya, ed., *Children, Human Rights and Temporary Labour Migration* (London: Routledge, 2021), 11, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/49631>.

vatandaşlarıyla eşit düzeyde tanınması gerektiği ifade etmektedir.³⁵ Ancak bu hak özelinde dahi göçmen çocukların eğitim hakkına yönelik karşılanması gerekebilecek özel gereksinimleri ışığında bir hüküm bulunmamaktadır.

Sözleşmeye ilişkin dikkate değer bir husus da sözleşmenin uygulanacağı çocukların ‘göçmen işçi ailelerin çocukları’ olmalarıdır. Nitekim sözleşme refakatsiz çocuk ayrımı yapmamakta ve bu çocuklara yönelik hüküm getirmemektedir. Bu durum da göçmen çocuk haklarının genel bir korumaya tabii kılınmadığı ve göçmen çocukların bizatihi çocuk olmaları nedeniyle belli haklara haiz değerlendirilmediğini göstermektedir. Ayrıca her ne kadar sözleşme göçmen işçiler ve ailelerine yönelik korumalar sağlasa da 1951 Cenevre sözleşmesi ve çocuk hakları sözleşmesinde olduğundan farklı olarak sözleşmeye taraf ülke sayısı çok az olup bizatihi göçmen alan ülkeler tarafından kabul edilmemiştir.³⁶ Bu durumun neticesinde her ne kadar sözleşme, göçmenlerin çocukları bakımından yukarıda ifade edilen özel koruma hükümlerini getirse de bu hükümlerin esasen uygulanması gereken ülkelere bir etkisi olmadığı gözlemlenmektedir.

D. Güvenli, Sistemli Göç İçin Küresel Mutabakat (2018)

2016’daki New York Mülteciler ve Göçmenler Deklarasyonu sırasında güvenli, sistemli göç için küresel mutabakat amacıyla çalışma yapılması kabul edilmiş, 2018’de ise söz konusu mutabakat kabul edilmiştir.³⁷ Sözleşmeye yönelik doktrindeki en eleştirilen durum bağlayıcılığının olmaması ve özellikle kuzey ülkeleri başta olmak üzere çoğu ülkenin sözleşmeye taraf olmamasıdır.³⁸ Ancak sözleşmenin göçmen çocuklara yönelik temel aldığı

³⁵ Birleşmiş Milletler, *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*, 18 Aralık 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>.

³⁶ Jayasuriya, ed., *Children, Human Rights and Temporary Labour Migration* (London: Routledge, 2021), 46.

³⁷ Esra Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat Üzerine Bir Değerlendirme,” *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2021): 76, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1851879>.

³⁸ Ibid., 70.

çocuğun yüksek yararı ilkesi sebebiyle göçmen çocuk haklarının değerlendirilmesinde ele alınması gereken bir düzenlemedir.³⁹

Mutabakatın önemi “hassas durumda bulunan göçmenler” adında yeni bir kategori oluşturmasıdır. Bu kategori içerisinde cinsel istismar, şiddet ve sömürü mağduru çocuklar (KGM, Hedef 7- para.23/c) sayılmış, bu kategori içerisinde bulunan gruplara ayrı haklar tanınmış olmasa da özel ihtiyaçlarının varlığı kabul edilmiş ve bu ihtiyaçlarının karşılanması için taraf devletlerce iş birliği yapılması öngörülmüştür.⁴⁰ Sözleşmenin bu anlamda göçe ilişkin konularda devlet egemenliğini kabul ettiği, hâlihazırda var olan uluslararası göç hukukundaki temel ilkeleri tekrarlamakla yetindiği ve basta göçmenler olmak üzere nihayetinde göçmen çocuklara da yönelik yeni haklar getirmediği doktrince ifade edilmekte ve eleştirilmektedir.⁴¹

Ayrıca dikkate değer bir başka durum özellikle sınır dışı etme uygulamaları bakımından 13.hedef’te 29(h)’de açıkça çocukların sınır dışı edilmesinin reddedilmemesi ve yalnızca konu hakkında taraf devletlerin çalışacağını ifade edilmesidir. Bu düzenleme 1989’da kabul edilmiş olan Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’de yasaklanmış olan çocukların sınır dışı edilmesi yasağı ile çatışmakta ve bu nedenle doktrince eleştirilmektedir.⁴²

Mutabakatın getirmiş olduğu hükümlerin bağlayıcı olmaması ve özellikle göçmen çocuklara yönelik hak tanınmasında yetersiz kalması uygulamada da bu mutabakatın işlevinin zayıf kaldığı sonucunu beraberinde getirmektedir.

³⁹ Ibid., 86.

⁴⁰ Ibid., 86.

⁴¹ Gülay Uğur Göksel ve Deniz Şenol Sert, “Dünya Göçmenler Gününde Küresel Mutabakat Üzerine Yeniden Düşünmek,” *Birikim Güncel*, 18 Aralık 2018, <https://birikimdergisi.com/guncel/9267/dunya->.

⁴² Alan Desmond, “A New Dawn for the Human Rights of International Migrants? Protection of Migrants’ Rights in Light of the UN’s SDGs and Global Compact for Migration,” *International Journal of Law in Context* 16, no. 3 (2020): 232, <https://doi.org/10.1017/S17445552320000225>.

1.2.Bölgesel Düzenlemeler

A. Avrupa Birliği

a) Kurucu Antlaşmalar- Lizbon Antlaşması (2007)

Avrupa Birliği'nin sağlamış olduğu göçmen çocuk haklarının içeriğinin ele alınması amacıyla öncelikle Avrupa Birliği'nin son kurucu antlaşması mahiyetinde olan Lizbon Antlaşmasının incelenmesi gerekmektedir. Lizbon Antlaşması 2007 tarihinde üye devletlerce imzalanıp 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. 2004 ve 2007 yılları arasında birliğe üye olan devletlerin artmasıyla bir bakıma AB'nin karşılaştığı yeni sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.⁴³ Antlaşma ile Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yetki alanı genişletilmiş olup İngiltere, Danimarka ve İrlanda bu yetki genişlemesine çekince koyarak antlaşmayı kabul etmişlerdir.⁴⁴ Temel haklar konusunda bu Antlaşmanın en önemli özelliği AB Temel Haklar Şartı'nı bağlayıcı hale getirmesi ve Avrupa Birliği'ni AIHS'ne taraf yapmasıdır.⁴⁵ Bu iki durumun etkisi haricinde Lizbon Antlaşması ele alındığında göçmen çocuklara yönelik bir düzenleme getirmediği görülmektedir. Ancak Antlaşma kapsamında göçmen ve çocuk hakları ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir.

Öncelikle göç alanında Antlaşma ile getirilmiş yenilikler değerlendirildiğinde Lizbon Antlaşması'nın da en az Amsterdam Antlaşması kadar göç politikası oluşturmada öneme sahip olduğu söylenebilir.⁴⁶ Nitekim göç ve sığınmaya ilişkin konularını “özgürlük, güvenlik, adalet” alanına yerleştirmiş olup bu alanlarda olağan yasam prosedürünü kabul etmiştir.⁴⁷ Ayrıca yasa

⁴³ Aydın Turhan, “Avrupa Birliği'nin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları,” *Avrupa Bilgi Dergisi* 5, no. 9 (Haziran 2017): 471, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/316295>.

⁴⁴ Bahadır Akut, “Lizbon Sonrası AB'nin Yeni Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçlerinin Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanındaki Yansımaları,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 2 (2010): 63.

⁴⁵ Turhan, “Avrupa Birliği'nin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları,” 471.

⁴⁶ Gülnihan Ölmez Kıyıcı ve Ummuhan Kaygısız, “Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi,” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 25 (2018): 471, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/546413>.

⁴⁷ Ibid.

dışı göçle mücadele edilmesi ve izinsiz ikamet halinde geri gönderme yahut sınır dışı etme uygulamalarına başvurulacağı kararlaştırılmıştır.⁴⁸

Çocuklara yönelik getirilmiş düzenlemeler incelendiğinde ise yalnızca iki düzenleme dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 2.maddede düzenlenen çocuğun korunmasında ayırım gözetilmeyeceğine ilişkindir. İkinci düzenleme ise çocuk ticaretinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmasını öngören 63a maddesidir. Bu anlamda sözleşme incelendiğinde Kurucu Antlaşma ile çocuk haklarına yönelik ayrıca bir koruma hükmü getirilmediği, ancak ileride ele alınacak olan AB Temel Haklar Şartı'nı bağlayıcı hale getirerek o Şart'ta ele alınan çocuk haklarının işlevini yalnızca artıracak ileri sürülebilir. Nitekim göçmen haklarının düzenlenmesinde de çocuklar ayrıca ele alınmamış olup tüm göçmenler, yetişkin çocuk fark etmeksizin aynı uygulamaya tabii kılınmış; çocukların özel ihtiyaçları değerlendirilmeye alınmamıştır.

b) AB Temel Haklar Şartı (2000)

Temel Haklar Şartı, niteliği itibarıyla bir haklar kataloğu şeklinde düzenlenmiş olup insan haklarını düzenleyen belgeler içerisinde en modernleri olarak kabul görmektedir.⁴⁹ Farklı haklara yer vermesi nedeniyle AB Temel Haklar Şartı AİHS'nden farklılaşmaktadır. Söz konusu haklar çocuk, yaşlı ve engelli hakları olup; Avrupa Birliği düzenlemeleri içerisinde göçmen çocuk haklarının tespitinde önemli bir yeri bulunmaktadır.⁵⁰ Ayrıca AB hukukunun birincil kaynaklarından olan ve Lizbon Antlaşması ile bağlayıcı nitelik kazanan bu şart, AB

⁴⁸ M. İ. Arslan, "The Paradoxes of European Union Immigration Policy and Its Repercussions on Turkish-EU Relations" (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2012), 108.

⁴⁹ Yüksel Metin, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı," *Millî Eğitim Dergisi* 36, no. 4 (2007): 51, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36201>.

⁵⁰ Hakan Taşdemir ve Arif Bağbaşıoğlu, "Avrupa Birliği Hukuk Düzenindeki İnsan Hakları Anlayışına Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Getirdikleri," *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9, no. 3 (2007): 34, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287479>.

hukukunun da bir parçası olarak kabul edilmesi nedeniyle ABAD önünde ileri sürülebilmekte ve çocuk haklarına ilişkin önemli ihlal kararlarında kapsamında gerekçe de gösterilmektedir.⁵¹

AB Temel Haklar Şartı'nın içerisinde çocuklara yönelik madde 24'de 'Çocuk Hakları' başlığı ile düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu maddenin düzenlenmesinde çocuğun yüksek menfaati ilkesi yine dikkate alınmış; çocukların bakım ve korunma hakkına sahip oldukları; yaş ve olgunluk seviyelerine göre kendilerine ilişkin kararlarda fikirlerinin dikkate alınacağı öngörülmektedir. Ayrıca bu Şart kapsamında eğitim hakkını düzenleyen 14.maddede çocuklara eğitim sağlanmasının gereği ayrı olarak düzenlenmiş olup bu hususta çocuğun menfaatinin korunmaya çalışıldığı söylenebilir. Bunlara ek m.32'de çocuk işçiliğinin yasaklanmasına yönelik bir düzenleme bulunması da söz konusu olmaktadır.

Ancak Temel Haklar Şartı'nda bahsi geçen çocuk hakları 'göçmen çocuk' bakımından ayrı düzenlemeler getirmemiştir. Bu anlamda göçmenlerin durumları bakımından bakılabilecek hüküm yalnızca madde 18'de düzenlenen sığınma hakkıdır. Bu hükme göre de "*Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve sığınmacıların statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol kuralları dikkate alınarak ve Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma'ya uygun olarak teminat altına alınmalıdır.*"⁵² Bu hükmün neticesinde her ne kadar AB Temel Haklar Şartı'nın bir haklar kataloğu olması söz konusu ise de göçmenlere ve bunun neticesinde göçmen çocuklara yönelik Cenevre Sözleşmesi'nin tanıdığı hakların ötesinde bir hak tanınmadığı ifade edilebilir.

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950)

⁵¹ Bahar Yeşim DENİZ, "Avrupa Birliği Hukukunda Temel Haklar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi ile Etkileşim," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 97, (2011): 55.

⁵² Avrupa Birliği, *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*, 7 Aralık 2000, 2012/C 326/02, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/TR/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

1950 yılında kabul edilip 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Türkiye 1954 yılında taraf olmuştur. Sözleşme özellikle göçmenlere yahut göçmen çocuklara yönelik düzenleme getirmemekte ancak özellikle son yıllarda göçmenlerin taraf olduğu davalarda çokça uygulama alanı bulmuştur.⁵³ Bu sebeple Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi göçmen çocuklara ilişkin çeşitli kararlarında bu sözleşmedeki hükümlere dayanmaktadır. AİHM'nin vermiş olduğu kararlardan yola çıkarak AİHS'nin hangi düzenlemelerinin göçmen çocuklara ilişkin getirilen korumalar olabileceği tespit edilebilir. Bu bakımdan AİHM kararlarına özellikle AİHS madde 3, 5 ve 8'in konu olduğu görülmektedir. AİHS'nin 3.maddesi "işkence yasağı", 5.maddesi "özgürlük ve güvenlik hakkı", 8.maddesi "özel ve aile hayatına saygı hakkı" konularını içermekte ve bu konular kapsamında göçmen çocukların haklarına yönelik ihlaller değerlendirilmektedir.

Madde 3, sınırlandırılmaz haklardan biri olarak AİHM kararlarında devletlerin yargı alanları içerisinde bulunan kişilerin işkence, insanlık dışı davranışa maruz kalmaması için gereken düzenlemeleri yapması gerektiğini ifade eder.⁵⁴ Ayrıca çocukların da içerisinde bulunduğu hassas gruplara yönelik özel önlemler alınması gerektiğini belirtir.⁵⁵ Nitekim AİHM kötü muamele olup olmadığının tespitinde kişinin kişisel özelliklerine ve yaşına göre geniş kapsamlı yorum yapmaktadır.⁵⁶ Bu olumlu yaklaşımın yanı sıra AİHM'nin göçmen çocuklara yönelik vermiş olduğu kararlar arası tutarlılık bulunmaması ve bazı kararlarında 3.maddenin ihlal edildiğini ifade ederken çocuklara yönelik ağır yargılama kararlarının ikisinde ihlal kararı vermemiş olması doktrince eleştirilmiştir.⁵⁷

⁵³ Eeva Nykanen, "Protecting Children? The European Convention on Human Rights and Child Asylum Seekers," *European Journal of Migration and Law* 3, no. 3-4 (2001): 316.

⁵⁴ *Ibid.*, 334.

⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *A / Birleşik Krallık*, No. 2692, karar tarihi 23 Eylül 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI, para. 22.

⁵⁶ Nykanen, "Protecting Children? The European Convention on Human Rights and Child Asylum Seekers," 338.

⁵⁷ *Ibid.*, 344.

Madde 5, “özgürlük ve güvenlik hakkı” ve madde 8, ‘özel ve aile hayatına saygı hakkı’ ise AİHM kararlarında ağırlıklı birlikte değerlendirme alanı bulmaktadır. Özellikle çocukların sınır dışı edilmeleri durumunda başvurulacak hüküm madde 8’dir.⁵⁸ AİHM’ne göre sınır dışı halinde çocuk yaşadığı çevreden koparılmaktadır, bu durum ise eğitimi, sosyal ve duygusal bütünlüğüne zarar vermektedir.⁵⁹ Aynı şekilde madde 5’te öngörülen özgürlük ve güvenlik hakkının sağlanması için çocuğun ailesinin de zorunlu haller dışında sınır dışı edilmemesi ve aile bütünlüğünün sağlanması da çocuğun haklarının korunması açısından gerekmektedir.⁶⁰

2. Uluslararası Örgütler ve Uygulamalar

Dünyada uluslararası ve bağlayıcı nitelikte göç hukuku metinlerinin azlığı nedeniyle göçmen çocukların korunmasına yönelik teşvik edici, kapsayıcı ve dikkat çekici çalışmalar yürüten uluslararası örgütler, uluslararası sivil toplum örgütleri ve bölgesel örgütler önem arz etmektedir. Bu örgütlerin göçmen çocukların korunması amacıyla yaptıkları faaliyetlerin incelenmesi gerekir çünkü uluslararası bağlayıcılıkta metinlerin ortaya çıkabilmesi için en kapsayıcı iş birlikleri ve projeler, bu örgütlerce çıkarılmaktadır.

2.1. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)

Göçmen çocukların korunmasına dair çalışmalar yürüten ve uluslararası boyutta göçmen çocukların haklarının korunması bakımından önem arz eden uluslararası örgütler arasında ilk olarak Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gelmektedir. UNICEF, 1946 yılında kurulmuştur ve İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımdan en çok etkilenenleri, yani çocukları korumayı, onlara destek ve yardım sağlamayı amaçlamaktadır. Örgütün çalışma alanları, 1989 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile daha

⁵⁸ Feyza Başar, “Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları,” *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*, no. 2 (Temmuz 2019): 16.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *Nikoghosyan ve Diğerleri / Polonya*, No. 14743/17, 3 Mart 2022, para. 84; AİHM, *Bistieva ve Diğerleri / Polonya*, No. 75157/14, 10 Nisan 2018, para. 85

da genişlemiş ve belirginleşmiştir.⁶¹ UNICEF'in çalışma alanları arasında, çocukların korunması başlığı altında, göçmen ve yerinden edilmiş çocukların korunması da yer alır. Özellikle Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat (2018) ile birlikte göçmen çocuklara yönelik çalışma alanlarını çoğaltan örgüt, bu alanda temel olarak göçmen çocukların sağlık, eğitim, koruma ve katılım haklarına dair çalışmalar yürütmektedir.⁶²

UNICEF, gerek çocuk hakları konusunda insanların farkındalığını arttıracak, gerekse çocukların korunmasını etkin şekilde sağlamayı teşvik edecek farklı programlar ve raporlar düzenlemektedir. Bu raporlar, programlar ve planlar arasından bu makalede incelenecek olanlar; "A Child is a Child" raporu, "Köklerinden Koparılan Çocuklar" raporu, "Children on the Move" (Hareket Halindeki Çocuklar) Programı ve 2020 Ortak Eylem Planı'dır (Blueprint for Joint Action).

İlk olarak, "A Child is a Child" (Bir Çocuk Bir Çocuktur) başlıklı rapor, UNICEF tarafından 2017 yılında yayımlanmış ve hareket halindeki çocukların uğradığı şiddet, istismar ve sömürüyü gözler önüne sermektedir. Sınırlardaki çocukların karşılaştıkları riskleri ve koruma eksikliklerini ele almaktadır.⁶³ Bu rapora göre, çocuklar; savaş, yoksulluk veya daha iyi bir yaşam umuduyla göç ederken, yasal yolların kısıtlı olması nedeniyle kaçakçıların eline düşmekte ve şiddet, insan ticareti, zorla çalıştırma gibi tehlikelerle karşılaşmaktadır. Rapordaki ele alınan ana bulgular, yalnız göç eden çocukların artışı, çocukların geçirdiği tehlikeli yolculuklar, maruz kaldıkları insan ticareti ve sömürüler ve devletlerin göz ardı ettikleri sorumluluklar olarak özetlenebilir.⁶⁴ Raporda Avrupa'daki yalnız çocuk sığınmacıların sayısına dair istatistiki bilgilere göre 2008-2016 yılları arasında sığınmacı çocuk sayısı 10 kat artmıştır.

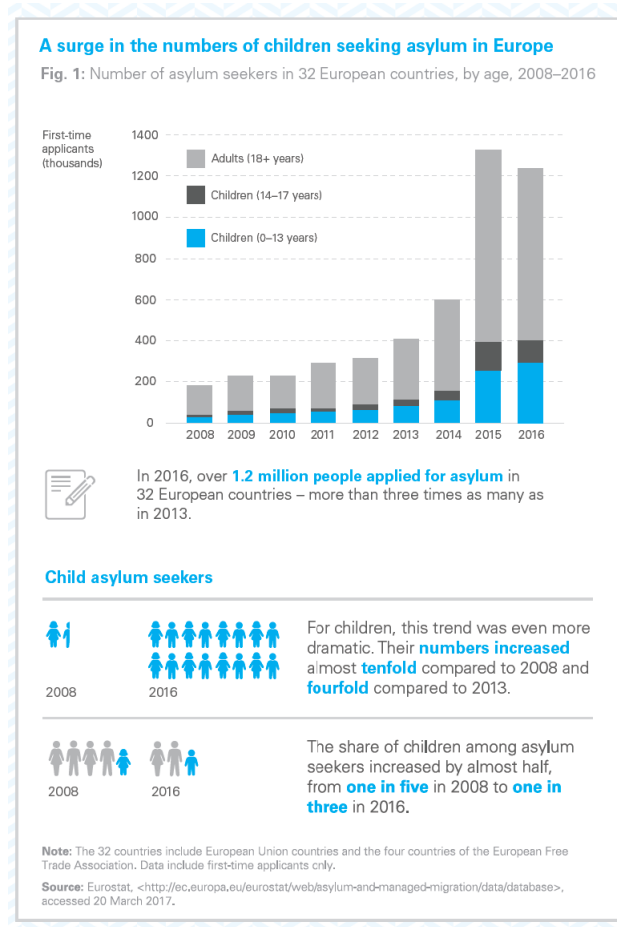
⁶¹ United Nations. *Convention on the Rights of the Child* (1989).

⁶² United Nations. *Global compact on refugees* (2018).

⁶³ UNICEF, *A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation* (2017).

⁶⁴ UNICEF, *A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation* (2017).

Bu hızlı artış, göçmen çocukların hak ve özgürlüklerine yönelik çalışmaların hızlandırılmasının

gerekliliğini göstermektedir.⁶⁵

66

Raporun sonunda 6 maddelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bunlar, çocukları şiddetten korumak, gözetli yerine alternatif çözümler sunmak, aileleri bir arada tutmak, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlamak, göçün ana nedenlerini göz önünde bulundurmak ve ayrımcılıkla mücadele etmektir.⁶⁷

Köklerinden Koparılan Çocuklar: Mülteci ve Göçmen Çocukların Maruz Kaldığı ve Giderek Büyüyen Kriz adlı rapor, UNICEF'in 2016 yılında sunduğu ve mülteci çocukların

⁶⁵ UNICEF, *A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation* (2017), s. 10.

⁶⁶ UNICEF, *A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation* (2017), s. 10.

⁶⁷ UNICEF, *A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation* (2017), s. 48.

korunması bakımından acil eylem çağrısında bulunduğu önemli bir kaynaktır. Tüm dünyada yaklaşık 50 milyon çocuğun göç ettiği ya da zorla yerinden edildiği vurgulanmıştır. Bu çocuklardan 28 milyonunun mülteci statüsünde olduğu belirtilmiştir.⁶⁸ Rapor, çocuk göçünün küresel boyutuna ışık tutarak çocuk göçmen ve mültecilerin dünyanın her bölgesinde karşılaştıkları zorlukları gözler önüne sermesi bakımından bunlara ilk kez kapsamlı ve küresel veriler dâhilinde çözüm önerileri sunduğu için oldukça önemlidir. Rapor, önemli istatistiki veriler içermektedir. Buna göre, en fazla çocuk mülteci barındıran ülke Türkiye'dir.⁶⁹ Çocukların göç yollarında karşılaştığı hayati tehlikelere de dikkat çekilmiştir. Özellikle Akdeniz rotasındaki ölüm riskine vurgu yapılmıştır.⁷⁰ Dikkat çekilen konular arasında göçmen çocuklara dair verilerin eksikliği vardır. Buna göre, devletler, göçmen çocuklara dair verilerin tutulması bakımından harekete geçmelidir.⁷¹ Çocuk odaklı çözümler getiren 6 maddelik eylem planında UNICEF'in göçmen çocuklar için çözüm önerileri bulunmaktadır.⁷² Göçün, çocuğun ve haklarının korunması bakımından küresel bir boyutu olduğu vurgulanmıştır.⁷³

"Children on the Move" programı (2017), UNICEF'in, göçmen çocukların korunmasına yönelik küresel stratejisidir.⁷⁴ "Hareket halindeki çocuklar" gönüllü ya da zorunlu, refakatli ya da refakatsiz şekilde hareket eden çocukları kapsar.⁷⁵ Acil barınma, eğitim ve psiko-sosyal destek sağlama gibi temel ihtiyaçlara yönelik desteklerin yanında yerel ve küresel iş birlikleriyle göçmen çocukların karşılaşılabileceği çocuk işçilik, erken yaşta evlilik, kaçakçılık, insan ticareti, şiddet ve sömürü gibi risklerden korunması, çocuk dostu alanlar oluşturulması

⁶⁸ UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016)

⁶⁹ UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016), s. 4.

⁷⁰ UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016), s. 8.

⁷¹ UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016), s. 4.

⁷² UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016), s. 3.

⁷³ UNICEF, *Köklerinden Koparılanlar* (2016), s. 4.

⁷⁴ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017).

⁷⁵ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.8.

amacıyla uygulamalar gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.⁷⁶ UNICEF'in bu program kapsamında 6 ana politika talebi vardır. Bunlar; mültecileri çocukların ve göçmen çocukların, özellikle refakatsiz çocukların sömürü ve şiddetten korunması, sığınma arayan ya da göç eden çocukların gözüaltına alınmasını sona erdirmek, tüm göçmen ve mülteci çocukların eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişiminin sağlanması, çocukların yasal kimlik kazanmaları ve aileleriyle birlikte kalmalarının sağlanması, geçiş ve varış ülkelerinde yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve dışlanmaya karşı mücadele ve mülteci ve göçmen hareketlerinin temel nedenlerine yönelik çözüm geliştirmektir.⁷⁷ Program, eşitlik temelli ve cinsiyet duyarlı bir yaklaşımı ilke almaktadır.⁷⁸ Buna göre kız-erkek ve engelli çocukların farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Program kapsamında, çocuklara sağlanan korumanın tüm göç yolu boyunca sağlanması gerektiği belirtilmekte ve acil yardım ihtiyaçlarıyla uzun vadedeki ihtiyaçların hepsini kapsayan geniş insani yardımın sağlanması teşvik edilmektedir.⁷⁹ Göçmen çocuklar arasında bir ayrım yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁰ Ayrıca, çocukların görüşlerinin de programa dâhil edilmesi öngörülmüştür. Göçmen çocuklara yönelik çalışmaların mevcut çocuk programlarına ve düzenlemelerine entegre edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸¹ UNICEF öneri olarak; güvenli ve yasal göç yollarına yönlendirme, sınır kontrollerinde çocuklarla iletişim konusunda kolluk ve görevlilerin eğitilmesi, mobil çocuk ve anne destek merkezleri kurulması, doğum kaydı ve yasal kimlik belgelerinin kazandırılması, refakatsiz çocuklar için bakım

⁷⁶ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.11-14, 23-26.

⁷⁷ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.5-6.

⁷⁸ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.9.

⁷⁹ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.8-9.

⁸⁰ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.9.

⁸¹ United Nations Children's Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.8-10.

sistemleri geliştirilmesi, eğitim ve dil destekleri gibi çözüm yolları sunmuştur.⁸² Ayrıca UNICEF; UNHCR, IOM, IDC gibi uluslararası örgüt ve birçok sivil toplum kuruluşu ile “Children on the Move” programı çatısı altında ortaklık yürütmektedir.

2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

İkinci olarak, göçmen çocukların korunmasına yönelik çalışan bir diğer örgüt, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees) (UNHCR), Birleşmiş Milletler’e bağlı olarak, 1950 yılında kurulan bir uluslararası örgüttür. Bu örgüt; mültecileri, sığınmacıları, iç göç etmiş kişileri, vatansızları ve geri dönenleri korumayı amaçlar. 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü örgütün faaliyetlerinin temelini oluşturan sözleşmelerdir. Örgütün temel amaçları; göçmenlere acil gıda, sağlık, barınma hizmetleri vermek, 1951 Sözleşmesi’ne uygun biçimde, uluslararası koruma türlerinin ve özellikle mülteci statüsünün kazanılmasını sağlamak, göçmen sorununa kalıcı çözümler getirmek ve vatansızlığı sona erdirmektir. Göçmen çocuklar bakımından odak alanları ise temel olarak; mülteci, sığınmacı ve vatansız çocukların uluslararası koruma hakkıdır. UNHCR, çocuk koruma politikaları geliştirilmesi kapsamında, göçmen çocukların ihtiyaçlarına özel koruma politikaları getirilmesini teşvik etmekte, Best Interests Determination (BID) olarak nitelendirdiği politikasıyla da çocukların üstün yararına uygun çözüm yolları bulmak için kullanılabilecek yöntemler sunmaktadır. Bu yöntemlere örnek olarak, eğitim, aile birleşimi ve yerleştirme programları verilebilir.⁸³ UNHCR’in 2024 yılında yayımladığı A/79/12 sayılı rapor, Report of the United Nations High Commissioner for Refugees, göçmen çocuklara dair güncel veriler sunmaktadır.⁸⁴ Dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan çatışma ve şiddetin çocuk koruma

⁸² United Nations Children’s Fund (UNICEF), *Global Programme Framework on Children on the Move* (New York: UNICEF, 2017), s.13.

⁸³ UNHCR, *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, 2008, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4ba09bb59.pdf>.

⁸⁴ UNHCR. (2024). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12)*. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

sistemlerinde oluşturduğu aksaklık vurgulanmıştır ve bu raporla, UNHCR'in, çocukların korunmasını güçlendirmek amacıyla çocuk koruma politikası açıklanmıştır. Bu politika, ülkelerin daha kapsamlı çocuk koruma planları tasarlamasına ve bunların uygulanmasına yardımcı olmak adına rehberlik hizmeti verilmesini öngörmektedir.⁸⁵ Rapora göre, 2023 sonunda, çocuklar, tüm göçmenlerin yüzde 40'ını oluşturmaktadır.⁸⁶ Neredeyse 6000 engelli çocuk toplumsal desteğe ve eğitime erişim konusunda finansal desteğe kavuşturulduğu vurgulanmıştır.⁸⁷ Ayrıca UNICEF gibi diğer uluslararası organizasyonlarla iş birliği çağrısı yapılmıştır.⁸⁸

Devletlerin kendi egemenlik alanlarına müdahale edilmesi olarak görmesi sebebiyle uluslararası göç alanında kapsayıcı ve bağlayıcı nitelikte düzenlemelerin yapılamaması nedeniyle oluşan pratik alandaki eksiklik, uluslararası örgütlerin yaptığı işbirlikleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle COVID-19 salgını ile birlikte göçmen çocukların hayati riskleri daha da artmıştır. Bu süreç onlar için yeni tehditler oluşturmuştur. Devletler sağlık krizleri yaşarken ve kendi vatandaşlarına temel hizmetleri sağlamakta güçlük çekerken, ülkesini terk etmek zorunda kalmış veya sınırlarda bulunan göçmen çocuklara bu hizmetlerin sağlanması arka plana atılmıştır. Su, temizlik, koruma ve eğitim gibi temel hizmetlere eşit erişimin sağlanması hem ekonomik kriz hem sağlık krizi yaşayan devletler için zorlaşmıştır. Bu sebeple Ocak 2020'de UNHCR ve UNICEF iki yıllık bir Ortak Eylem Planı (Blueprint for Joint Action) başlattı. Bu, Mültecilere İlişkin Küresel Sözleşme kapsamında ortak çabaları hızlandırmayı amaçlayan bir eylem planıdır ve üç temel alana odaklanmıştır: eğitim, WASH

⁸⁵ UNHCR. (2024). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12)*, s.7. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

⁸⁶ UNHCR. (2024). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12)*, s.3. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

⁸⁷ UNHCR. (2024). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12)*, s.7. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

⁸⁸ UNHCR. (2024). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12)*, s.4. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

[water, sanitation and hygiene (su, sanitasyon ve hijyen)] ve çocuk koruma.⁸⁹ Bu kapsamda beş hızlandırıcı öngörülmüştür: Mülteci, göçmen ve yerinden edilmiş çocukları ulusal sistemlerde görünür kılmak ve dahil etmek, ev sahipliği yapan ülkeler için finansmanın artırılması ve bunun için uluslararası finans örgütleriyle iş birliği yapılması, desteğin en savunmasız çocuklara ve ailelere ulaşmasının sağlanması, mülteci kapsayıcılığını teşvik eden ve ilerleten çalışmaların desteklenmesi ve son olarak, 2021 Yılında gerçekleştirilecek Yüksek Düzeyli Yetkililer Toplantısı'nı bir fırsat olarak değerlendirerek kamu desteğini sürdürmek ve 2023 Küresel Mülteci Forumu'na kadar olan süreçte mülteci çocuklar ve ailelerin kapsayıcılığı konusunda ilerlemeyi hızlandırmak.⁹⁰ Bu amaçlar doğrultusunda göçmen çocukların korunması hedeflenmiştir. Bu eylem planının ilk aşaması 10 ülkeyi (Bangladeş, Kamerun, Ekvador, Etiyopya, Honduras, Endonezya, Irak, Lübnan, Libya ve Ruanda) kapsamaktadır.

2.3. Çocuk Hakları Komitesi (CRC)

Göçmen çocukların korunmasına yönelik önem arz eden ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin taraf devletlerce uygulanmasını izleyen Çocuk Hakları Komitesi (CRC), Sözleşme'nin kurulmasını öngördüğü bir organdır. Sözleşme'nin çocukların silahlı çatışmalara dahil edilmesi ve çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi ile ilgili İsteğe Bağlı Protokollerinin uygulanmasını da izleyen Komite, 18 bağımsız uzmandan oluşmaktadır. Tüm taraf devletler, Komite'ye Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin düzenli raporlar sunmakla yükümlüdür. Komite raporları incelemekte ve önerilerini "sonuç gözlemleri" olarak geri iletmektedir. Ayrıca Komite,

⁸⁹ UNHCR ve UNICEF, *Blueprint for Joint Action*, 1 Ekim 2020, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/79314>.

⁹⁰ UNHCR ve UNICEF, *Blueprint for Joint Action*, 1 Ekim 2020.

Sözleşme veya Protokol ihlal iddialarına dair bireysel şikayetleri inceleme ve soruşturma yetkisine sahiptir.⁹¹

2.4. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

Bir diğer incelenecek olan uluslararası örgüt, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler’ in ilgili kuruluşu olarak görev yapmaktadır. Göç alanında özellikle göçmen politikaları geliştirilmesi veya tavsiye verilmesi gibi konularda hükümetlere destek olmaktadır. Göçmen çocuklara yönelik odak alanları ise, göçmen çocukların güvenli göç süreçlerine dahil edilmesi, refakatsiz çocuklara geri dönüş desteği sağlanması, insan ticareti mağduru çocuklar için rehabilitasyon projeleri geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Göçmenlerin korunması ve göçmen politikalarının uygulanmasını amaçlayan örgüt, “Migrant Protection and Assistance Division” olarak tanımladığı temel kuruluş amacını kriz bölgelerinde koruma mekanizmaları sağlayarak sürdürmektedir.⁹² IOM ve UNICEF işbirliğinde 2021 yılında yayımlanan “Children on the Move: Why, Where, How?” adlı raporda, çocuk göçünün küresel boyutuna dair, göç esnasında çocukların yüz yüze geldiği riskler ve koruma açıklarından bahsedilmiş ve bu konuda bazı önerilere yer verilmiştir.⁹³ Buna göre çocuklar göç sırasında, insan ticareti, eğitimden ve yeme, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasından mahrum kalma, psikolojik travma gibi risklerle karşılaşmaktadır.⁹⁴ Öneriler arasında etkin çözüm mekanizmaları geliştirilebilmesi adına toplanan verilerin yaş, cinsiyet, etnik kökene ayrıştırılmasının önemli olduğu ve göç yollarının genişletilmesi, göçmen çocukların eğitim ve temel ihtiyaçlarına yönelik destek

⁹¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), “Introduction to the Committee,” OHCHR, erişim 11 Mayıs 2025, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee>.

⁹² International Organization for Migration. (n.d.). *Migrant protection and assistance*. Retrieved May 6, 2025, from <https://eca.iom.int/migrant-protection-and-assistance>

⁹³ International Organization for Migration (IOM) and UNICEF, *Children on the Move: Why, Where, How?* (Geneva: IOM, 2021)

⁹⁴ International Organization for Migration (IOM) & UNICEF, *Children on the Move: Why, Where, How?* (2021), s. 7-8.

sağlamayı öngören politikaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁵ IOM, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin İnsan Ticareti Hakkında Küresel Rapor 2024 verilerine dayanarak, 2024 yılında insan ticareti mağdurlarının neredeyse %40'ını çocukların oluşturduğunu; bu çocukların önemli bir kısmının refakatsiz çocuklar olduğunu vurgulamıştır.⁹⁶ Özellikle çocukların yüksek yararının esas alındığı göç politikalarının ve düzenli göç yollarının oluşturulması ve göçmen alanlarında insani yardımın sağlanması için göç konusunda hükümetlere asistanlık hizmeti veren IOM, çocuk göçmenlerin korunması bakımından destekleyici bir role sahiptir.

2.5. Save The Children

Save the Children, sivil toplum kökenli, küresel bir çocuk hakları örgütüdür. Göç yollarındaki çocuklar için barınma, eğitim ve travma desteği sağlar. Göç eden çocukların fiziksel ve cinsel şiddet, insan kaçakçılığı, çocuk işçiliği, psikolojik travma gibi sorunlara karşı daha savunmasız durumda olması nedeniyle oluşan entegrasyon, sosyal hizmetler, güvenli geçiş gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla kurulmuştur. En desteksiz durumdaki çocukların hayatta kalmasını, eğitimini ve korunmasını amaçlayan sosyal yardım kuruluşudur. Özellikle Children on the Move hareketinin işleyişinde önemli desteği bulunmaktadır. Göç aşaması, öncesi ve sonrası gibi farklı dönemler için farklı yardımlar veya programlar geliştirmektedir. Save the Children örgütü, aynı zamanda programlarının değerlendirmesini yapar ve çocuklar üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla raporlar düzenler. Bu raporlara örnek olarak 2020 yılında yazılan "Still Unprotected" adlı rapor özellikle Covid-19'un etkisini de göz önünde bulundurarak hala korunmayan savunmasız çocuklar olduğunu, bu çocukların yaşadığı sorunları ve bu sorunların yol açtığı etkileri istatistiksel veriler kullanarak sunmaktadır. Bu

⁹⁵ International Organization for Migration (IOM) and UNICEF, *Children on the Move: Why, Where, How?* (Geneva: IOM, 2021), s. 11-12.

⁹⁶ International Organization for Migration (IOM), *Global Report on Trafficking in Persons 2024*, 2024, <https://migrantprotection.iom.int/en/resources/report/global-report-trafficking-persons-2024>.

rapora göre göçmen çocuklara yönelik insani yardım fonlarının ihtiyaç duyulunun çok altında bulunduğu gözler önüne serilmiştir.⁹⁷

FIGURE 24 UNHCR FINANCIAL TRENDS: THE FUNDING GAP FOR CHILD PROTECTION IS SMALLER THAN THE GAP OF TOTAL REFUGEE PROGRAMME (2015-2019)

12 • STILL UNPROTECTED: HUMANITARIAN FUNDING FOR CHILD PROTECTION

98

2.6. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Göçmen çocuklar hakkında çalışmaları bulunan bir diğer uluslararası örgüt olan, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), özellikle çocuk işçiliği ve göçmen çocuk işçilerle ilgili politikalar geliştirmekte, üye devletleri bu politikaları kendi ülkelerinde düzenlemeleri konusunda teşvik etmektedir. ILO'nun diğer uluslararası örgütlerden farkı, üye devletlerin yanında, bu devletlerdeki işveren grupları ve işçileri temsil eden sendikalar ile birlikte toplantılar düzenlemesidir. ILO'ya göre çocuk göçmenler, işçiliğe karşı en savunmasız durumda olan nüfus grubu olarak görülmektedir.⁹⁹ Aynı zamanda insan ticareti mağduru olan çocukların büyük kısmı göçmen çocuklardır.¹⁰⁰ ILO, göçmen çocukların zorla çalıştırılma, az ücrete karşılık kötü muamele görerek çalıştırılma gibi durumlarla karşılaştığını ve bu durumdaki çocukların korunması amacıyla hükümetlerin gerekli önlemleri almadığını ve

⁹⁷ Save the Children, STILL UNPROTECTED: Humanitarian Funding for Child Protection (2020).

⁹⁸ Figure: Save the Children, STILL UNPROTECTED: Humanitarian Funding for Child Protection (2020), s. 33.

⁹⁹ International Labour Organization (ILO) & UNICEF. (2021). Child labour: Global estimates 2020, trends and the road forward. ILO. [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_797515.pdf]

¹⁰⁰ International Labour Organization (ILO) & Walk Free Foundation. (2022). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_854733.pdf

düzenlemeleri yapmadığını belirtmiştir.¹⁰¹ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2.1. Maddesi uyarınca hükümetlerin bir koruma yükümlülüğü doğmaktadır. Bu yükümlülük, göçmen çocukların işçi olarak çalıştırılmasını ve zorla çalıştırmasını, kötü muamele görerek çalıştırmasını önlemeyi de kapsar.¹⁰² ILO'ya göre 2023 verileri itibariyle, dünyada her 8 kişiden 1'i göçmendir ve tahmini olarak 214 milyon kişi uluslararası göçmendir. Göçmenler arasında gençler büyük bir paya sahiptir; tüm dünyadaki göçmen akışının yaklaşık üçte biri 12 ila 24 yaş aralığındadır. Buna, ebeveynleriyle veya yalnız olarak göç eden 18 yaş altı milyonlarca çocuk dâhildir.¹⁰³ 2010 yılında Lahey Küresel Çocuk İşçiliği Konferansı'nda kabul edilen 2016 yılına kadar en kötü çocuk işçiliği biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik yol haritası, çocuk göçmenlere de odaklanmaktadır.¹⁰⁴ 5. Maddede, hükümetlerin, en kötü çocuk işçiliği biçimleri başta olmak üzere çocukların savunmasızlığını dikkate alması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁵ ILO'nun düzenlediği, Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC), dünya çapında çocuk işçiliğinin tüm biçimleriyle ortadan kaldırılmasının bir yükümlülük olduğunu vurgulamaktadır ve bu anlamda göçmen çocuklara odaklanan projeler geliştirilmektedir.¹⁰⁶ Çocuk işçiliğinin araştırılması, hükümetlere, özellikle göçmen çocuklara yönelik, politika tavsiyeleri verilmesi gibi alanlara odaklanır. IPEC, Children on the Move

¹⁰¹ International Labour Organization. (2022). Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage. ILO. <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

¹⁰² BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 2.1; ayrıca International Labour Organization & UNICEF, Child Labour: Global Estimates 2020 (2021), s. 48; ILO, Guidelines on Decent Work for Domestic Workers (2021), parag. 23.

¹⁰³ International Labour Organization [ILO]. (2023). *Child labour and migration*. International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). <https://www.ilo.org/international-programme-elimination-child-labour-ipec/sectors-and-topics/child-labour-and-migration>

¹⁰⁴ International Labour Organization. (2010). *Roadmap for achieving the elimination of the worst forms of child labour by 2016*. Hague Global Child Labour Conference. <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>

¹⁰⁵ International Labour Organization. (2010). Roadmap for achieving the elimination of the worst forms of child labour by 2016 (Article 5). Hague Global Child Labour Conference. <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>

¹⁰⁶ International Labour Organization. (2022). International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). <https://www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm>

(Hareket Halindeki Çocuklar) hareketiyle de bu amaçla iş birliği yapmaktadır.¹⁰⁷ ILO'nun IPEC programıyla gerçekleştirmek istediği bir başka amaç da göç nedeniyle ebeveynlerinden ayrı kalan çocukların eğitimlerinin sağlanması ve çocuk işçi olarak çalıştırılma riskinin önlenmesidir.¹⁰⁸ Bu durumlarda, IPEC, parasal anlamda bu alana yapılan yatırımların etkisini araştırarak bunun teşvikini amaçlamaktadır.¹⁰⁹

ILO tarafından 1999 yılında kabul edilen, 182 Sayılı Sözleşme (En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması) çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin yasaklanmasını ve etkili biçimde ücretsiz temel eğitim gibi desteklerle bu çocukların sosyal entegrasyonlarının sağlanmasını amaçlayan ve bu alanlarda uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir uluslararası sözleşmedir.¹¹⁰ Bu sözleşme göçmen çocukları da kapsamaktadır. Göçle birlikte bu çocukların çocuk işçiliğine karşı savunmasızlıklarının arttığı dikkate alınırsa, sözleşme bu şekilde bir istismarın önlenmesi açısından önemli bir koruma mekanizması olarak görülmelidir. Sözleşmenin 3. maddesinde en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği tanımlanmıştır. 6 ve 7. Maddeler etkin eylem programları ve entegrasyon aşamalarını düzenlemiştir.¹¹¹ Sözleşmede özellikle Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne atıf yapılarak çocukların haklarına ve korunmasına dair geniş bir çerçeve çizilmek istenmiştir.¹¹² Bu bağlamda, göçmen çocukların 3. Maddede tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği hallerine karşı daha savunmasız olacağı anlaşılmaktadır.¹¹³

¹⁰⁷ International Labour Organization. (2021). IPEC collaboration with Children on the Move initiative [Project brief]. <https://www.ilo.org/ipec/projects/global/children-on-the-move/lang--en/index.htm>

¹⁰⁸ International Labour Organization. (2012). *IPEC action against child labour 2010–2011: Progress and future priorities* (p. 40). Geneva: ILO.

¹⁰⁹ International Labour Organization. (2012). *IPEC action against child labour 2010–2011: Progress and future priorities* (pp. 69–70). Geneva: ILO.

¹¹⁰ International Labour Organization. (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (No. 182)*.

¹¹¹ International Labour Organization. (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (No. 182)*, Articles 3, 6, and 7 (pp. 2–3).

¹¹² International Labour Organization. (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (No. 182)*, Preamble (p. 1).

¹¹³ International Labour Organization. (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (No. 182)*, Article 3 (p. 2).

Dolayısıyla göçmen çocukların özellikle çocuk işçiliğe karşı korunması bakımından bu sözleşme büyük önem taşır.

2.7. Avrupa Birliği (AB)

Son olarak göçmen çocukların korunmasına yönelik uygulamaları olan bir bölgesel örgüt olarak Avrupa Birliği incelenecektir. Avrupa Birliği'nin, göç alanında tamamıyla ulus üstü yapıya dâhil edilmesi 2007 yılında Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (Lizbon Antlaşması) ile gerçekleşmiştir. Antlaşmanın 78. maddesinde Avrupa Birliği'ne göç konusunda oldukça geniş bir yetki verildiği görülmektedir.¹¹⁴ Bu maddeyle Avrupa Birliği iltica politikalarının çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca 2000 yılında imzalanan AB Temel Haklar Şartı'nın 24. Maddesi uyarınca çocukların korunmasına dair haklar güvence altına alınmıştır.¹¹⁵ Bu madde, esas olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde hükme alınan, çocuklara ilişkin tüm faaliyetlerde onların yararının öncelikli tutulmasını düzenleyen, “çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesi” ile bağdaştırılabilir.¹¹⁶ Yine AB Temel Haklar Şartı'nın 18. Maddesi sığınma hakkını düzenlemektedir. Maddede 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 31 Ocak 1967 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol hükümlerine atıf yapılmıştır.¹¹⁷ 19. Madde ise geri gönderme yasağını güvence altına almıştır.¹¹⁸ Çocuk Haklarının Teşviki ve Korunmasına Yönelik AB Rehber İlkeleri (2017) ise Avrupa Birliği'nin çocuk haklarını korumaya ve güçlendirmeye yönelik dış politika stratejileri belirleyen bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Bu kılavuzda göçmen ve mülteci çocuklar, savunmasız durumda olan çocuklar arasında değerlendirilmiş ve dünyadaki mültecilerin yarısının çocuklardan oluştuğu vurgulanmıştır.¹¹⁹ Avrupa Birliği Sığınma Ajansı

¹¹⁴ Treaty on the Functioning of the European Union of 13 December 2007, Article 78 (p. 27)

¹¹⁵ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 (12 Aralık 2007 tarihinde uyarlandı), Madde 24.

¹¹⁶ Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989, Madde 3.

¹¹⁷ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 (12 Aralık 2007 tarihinde uyarlandı), Madde 18.

¹¹⁸ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 (12 Aralık 2007 tarihinde uyarlandı), Madde 19.

¹¹⁹ European Union External Action. (2017). *EU guidelines for the promotion and protection of the rights of the child: Leave no child behind* (p. 3).

tarafından yayımlanan 2024 Sığınma Raporu, 2023 yılında Avrupa'daki uluslararası koruma alanında en son gelişmeleri içermektedir. Bu rapora göre, özellikle RCD [Reception Conditions Directive (Kabul Koşulları Yönergesi)] kapsamında, savunmasız durumda olan ve özel ihtiyacı bulunan sığınmacı çocuklar bakımından yapılan, bu kişileri koruyucu hükümler getiren değişiklikler vurgulanmış, AB mevzuatının iltica sistemlerine dair koruyucu nitelikte olduğunun ve başvuru sahiplerinin özel ihtiyaçlarına yönelik hükümler barındırdığının altı çizilmiştir.¹²⁰ Eurostat'ın açıkladığı istatistiki verilere göre, 2024 yılında, Avrupa Birliği'nde 127.140 çocuk koruma statüsü almış, 19.280 çocuğun ise sığınma başvurusu nihai olarak reddedilmiştir. 2024 yılı sonunda, 268.680 çocuk halen sığınma başvurusunun sonucunu beklemektedir.¹²¹

3. Göçmen Çocukların Korunmasına İlişkin İlkeler ve Haklar

Göç, yaşadıkları ülkeyi herhangi bir sebeple terk eden kişilerin oluşturduğu bir insan hareketidir. Bu insan hareketlerinin genellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olması ve az gelişmiş ülkelerin demografilerinin en belirgin özelliğinin çocuk genç nüfusunun toplam nüfusa oranının yüksek olması sebebiyle göç hareketleri içerisindeki en büyük topluluğu çocuklar oluşturur.¹²² Oldukça büyük bir grup olan göçmen çocuklar, göç sürecinde en savunmasız ve korunmaya muhtaç gruplardan biridir. Bu özellikleri dolayısıyla göçmen çocuklara; çocuğun üstün yararı, çocuğun görüşünün alınması ilkelerine ve ayrımcılık yasağına dayanılarak birtakım hakların sağlanmasının gerekliliği açıkça görülmektedir.

¹²⁰ European Union Agency for Asylum. (2024). *Asylum Report 2024*. <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024Global+Focus+3European+Union+Agency+for+Asylum+3>

¹²¹ European Commission, *Children in Migration – Asylum Applicants*, Eurostat Statistics Explained, 2025, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_in_migration_-_asylum_applicants.)

¹²² Ayşenur Yılmaz, "Dünya Mülteci Çocukları: Haklar ve İhlaller", *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli* (İstanbul: TASAM Yayınları, 2019), ss.104

3.1. Temel İlkeler

Çocuklara ilişkin hakların altında yatan temel düşünce çocukların, çocuk olmaları sebebiyle özel gereksinimleri olmasıdır. Çocuklara ilişkin haklarda temel ilkeler çocuğun üstün yararı, ayrımcılık yasağı ve çocuğun görüşünün alınması şeklindedir.¹²³

Çocuğun üstün yararı ilkesi çocuğu merkeze alır ve çocukların ihtiyaçlarını öncelikli kılar. Çocuğun üstün yararı ilkesi, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre *“Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.”* Söz konusu madde kapsamında çocuğun üstün yararının ne olduğu açıkça tanımlanmamış ve somut olaya göre hakkaniyet çerçevesinde uygulanan bir ilke olarak kabul edilmiştir. Bu ilke ile amaçlanmakta olan husus çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişiminin sağlıklı ve özgürce olmasının güvence altına almaktır. Yani çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuklar için getirilen bir koruma niteliğindedir.¹²⁴

Ayrımcılık yasağı, tanınan hakların din, dil, ırk gibi ayrımlar yapmadan herkes için tanınması anlamına gelir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ayrımcılık yasağını düzenlemiştir. Söz konusu madde kapsamında ayrımcılık yasağı *“Hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin”* şeklinde tanımlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 2. maddesi ise çocuklar için ayırım yasağının dayanağıdır. Buna göre *“Taraflar Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil,*

¹²³ Sevil Lale Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması,” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 16, no. 36 (2016): ss.110

¹²⁴ Kadim Hukuk, “Çocuğun Üstün Yararı,” *Kadim Hukuk ve Danışmanlık*, erişim 14 Mayıs 2025, <https://kadimhukuk.com.tr/makale/cocugun-ustun-yarari/>.

siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.” Kısaca bu madde ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin yanı sıra Çocuk Hakları Sözleşmesinde tanınan hakların her çocuk için ayırım yapılmaksızın uygulanacağı da güvence altına alınmıştır.

Çocuğun görüşünün alınması ilkesi ise çocuklara ilişkin alınacak kararlarda çocuğa danışılmasına ve çocuklara sağlanan düşünce özgürlüğüne ilişkindir.¹²⁵ Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. maddesi doğrultusunda çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşünü belirtebilmesi, 13. maddesi ile de çocuğun düşünce özgürlüğü güvence altına alınmasının esas olduğu görülmektedir. Çocuğun görüşünün alınması ilkesinin, çocuğun üstün yararı ilkesinin uygulanmasında oldukça önemli etkilerinin bulunduğu görülmektedir.¹²⁶

3.2. Yaş Tespitine İlişkin Haklar

Göçmenlere tanınan hakların yanında sadece göçmen çocuklara özgü tanınan haklar da vardır. Bu haklardan yararlanılabilmesi için kişinin çocuk olması şarttır. Bu sebeple bu kişilerin çocuk olma statülerinin belirlenmesi gerekir. Göçmen çocukların çoğu, kendilerinin çocuk olduğunu gösteren kimlik belgesine sahip değildir.¹²⁷ Dolayısıyla da göçmen çocukların çocuk olma statüsünü belirlemek için yaş tespiti yapılması gerekir ancak bu uygulamanın da çocuğun yüksek yararına olduğu takdirde ve yaşı ile ilgili şüphe olunması halinde yapılması esas kabul edilmektedir.¹²⁸ Yaş tespitine ilişkin uygulamalar, devletler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Yaş tespitine ilişkin uygulamanın etkili, güvenilir ve istikrarlı olmaması

¹²⁵ Sevil Lale Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması,” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 16, no. 36 (2016): ss.111

¹²⁶ Feyza Başar, "Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları", *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*, Sayı 2, Temmuz 2019, ss.13.

¹²⁷ Avrupa İltica Destek Ofisi (EASO) (2018), *Practical Guide on age assessment*, s. 16-17.

¹²⁸ Avrupa Konseyi, *Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi*, s.23.

halinde yaş tespiti; göçmen çocuklar için caydırıcı hale geldiği de uygulamada karşılaşılan önemli sorunlardan birisidir.¹²⁹

Çocukların yaş tespitine ilişkin uygulamada yakın zamana kadar farklı etnik köken, farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip çocukların yaşlarının tespitinde bu farklılıkların göze alınmadığı ve yanlış sonuçlara yol açtığı görülmektedir.¹³⁰ Yaşı belirlenemeyen veya yanlış belirlenen kişilerin daha sonrasında çocuk oldukları tespit edildiğinde bu çocuklar, süreç boyunca çocuk olmaları sebebiyle kendilerine tanınan haklardan yararlanamamaktadır.¹³¹ Yaşlarının yanlış belirlenmesi halinde ise çocuklar, bazı risklerle karşı karşıya kalabilirler. Bu riskler; yetişkinlerle birlikte gözetim altına alınmak, şiddete ve özellikle cinsel sömürü ile istismara maruz kalmak, insan kaçakçılığı veya zorla çalıştırma mağduru olmak, hayatta kalmak için suç faaliyetlerinde bulunmak, kanundan kaçmayı planlamak şeklindedir.¹³² Bu riskleri en aza indirmek adına çocukluk varsayımı kuramı geliştirilmiştir. Buna göre yaş tespiti sürecinde kişinin yaşına ilişkin şüpheler çözümlenirken kişi, çocuk olarak değerlendirilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi de bu duruma ilişkin ilkeler belirlemiş ve çocuk olduğunu iddia eden herkesin öyle muamele görmesi gerektiğini söylemiştir.¹³³ Yaş tespiti sürecinin temel ilkesi şüphenin ilgilinin lehine yorumlanması ilkesidir. Bu ilke, yaş tespitine ilişkin süreçte bir sonuca varılamaması halinde sürecin kişinin lehine yorumlanmasını sağlamaktadır.¹³⁴

¹²⁹ Feyza Başar, "Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi, Sayı 2, Temmuz 2019, ss.17.

¹³⁰ Jacqueline Bhabha, "Arendt's Children: Do Today's Migrant Children Have a Right to Have Rights?", Human Rights Quarterly, sayı 31(2), 2009, s. 427

¹³¹ Feyza Başar, "Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi, Sayı 2, Temmuz 2019, ss. 17.

¹³² Mülteci Derneği, *Göç Halindeki Çocuklar İçin Yaş Tespiti*, Mart 2023, s. 8.

¹³³ Mülteci Derneği, *Göç Halindeki Çocuklar İçin Yaş Tespiti*, Mart 2023, s. 16

¹³⁴ Mülteci Derneği, *Göç Halindeki Çocuklar İçin Yaş Tespiti*, Mart 2023, s. 17.

Yaş tespiti süreci birtakım tıbbi prosedürler de içerir. AB hukukunda, Sığınma Prosedürü Yönetmeliğinin 25. maddesi, üye devletlerin yaş tespiti sürecinde tıbbi muayenede bulunmasına izin vermiştir ancak kişi onuruna tam saygı, mümkün olduğunca az müdahale ve uzman tıp hekimlerinin muayenesi şartlarını aramıştır.¹³⁵

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında yaş tespiti sürecine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır ancak sürecin aşırı müdahaleci olması halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. ve 8.maddelerinin ihlal edildiği kabul edilmiştir.¹³⁶ Yazgül Yılmaz davasında AİHM, 16 yaşındaki refakatiz başvurusunun jinekolojik muayeneye tabi tutulmasını aşağılayıcı muamele olarak değerlendirmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3.maddesinin ihlaline karar vermiştir.¹³⁷ Bir başka AİHM kararı da 2024 yılında T.K. / Yunanistan davası üzerine verilmiştir. Bu davaya konu olan olayda Sierra Leone'den Yunanistan'a gelen refakatsiz çocuğun kaydı yetişkin olarak yapılmış ve yaşı 15 ay boyunca düzeltilmemiştir. Yetişkin olarak kaydedilmesi sebebiyle T.K, çocuklara tanınan haklardan yararlanamamış ve çocuklara uygun olmayan koşullarda yaşamıştır. Bunun üzerine AİHM, bu davada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir.¹³⁸

3.3. Sağlık ve Barınma Hakkı

Göç hareketi, insanların bir yerden başka bir yere gitmeleri şeklindedir. Bu yer değiştirmeden en çok etkilenen grup ise çocuklardır. Büyüme ve gelişme çağındaki çocuklar,

¹³⁵ Feyza Başar, "Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları", *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*, Sayı 2, Temmuz 2019, ss.17.

¹³⁶ Feyza Başar, "Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları", *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*, Sayı 2, Temmuz 2019, ss.18.

¹³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Yazgül Yılmaz / Türkiye*, Başvuru No: 36369/06, 1 Şubat 2011 tarihli karar.

¹³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *T.K. / Yunanistan* (Başvuru No: 16112/20), 18 Ocak 2024 tarihli karar, Beşinci Daire, Strasbourg.

göçün etkilerini hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarında hissetmektedirler.¹³⁹ Göçmenlerin gerek geldikleri ülkenin şartları gerekse göç sürecinde maruz kaldıkları zorluklar, onları hastalıklara karşı savunmasız hale getirmektedir. Göç etme durumu, beslenme ve barınma hakkı gibi haklar bakımından da olumsuz etkiye sahiptir. Göç ederken bu gibi olumsuzluklarla karşılaşan göçmen çocuklar; engellilerin, gelişme geriliği olanların ve kronik hastaların büyük bir çoğunluğunu oluşturur. Ayrıca göç sürecinde olan veya göç etmiş çocuklarda diğer çocuklara kıyasla daha fazla ruhsal sorunlar görülmektedir.¹⁴⁰

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinin 2. fıkrası, çocukların özel bakım ve yardım görme haklarının olduğunu düzenler. Bu da çocukların sağlık ve sosyal hizmetlerine erişimini koruma altına almaktadır. Aynı şekilde Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 5. ilkesinde bedeni, fikri veya sosyal sebeple sıkıntı yaşayan çocuklara özel tedavinin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴¹

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve taraf devletlerin bu hususta mümkün olan azami çabayı göstereceğini belirtir. Bu madde temel yaşama düzenlerken aynı zamanda çocuğun sağlık ve barınma hakkını da güvence altına alır. Ayrıca Sözleşmenin 27. maddesi çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak bir hayat hakkına sahip olduğunu düzenlemiştir. Maddenin devamında ise taraf devletlere yukarıda sayılan gelişimlerin sayılması için uygun önlemler alma, gerektiğinde maddi yardım ve destek sağlama yükümlülüğü getirmiştir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 11. maddesi *“herkese, kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli*

¹³⁹ Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(1), ss.9.

¹⁴⁰ Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(1), ss10-12.

¹⁴¹ Mustafa Çöpöğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 125.

olarak geliştirme hakkı” tanır. Maddenin devamında sözleşmenin herkesin açıktan korunma temel hakkını koruduğunu belirtir. Sözleşmenin 12. maddesi ise “herkesin erişilebilir en yüksek bedensel ve ruhsal sağlık standardından yararlanma hakkını” düzenler. Aynı zamanda maddenin 2. fıkrası taraf devletlerin bu hakkı sağlamak için yapması gerekenleri sıralar. Buna göre “Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerce bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek üzere yapılacak girişimler; ölü doğum oranı ve çocuk ölümlerinin azaltılması ve çocuğun sağlıklı gelişmesi için önlemler alınması, çevre ve endüstri sağlığının her bakımdan iyileştirilmesi, salgın ve yöresel hastalıklarla, meslek hastalıkları ve öteki hastalıkların önlenmesi, bakımı ve denetlenmesi; hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve bakım sağlayacak koşulların yaratılması; için gerekli olan önlemleri içerir.”

Avrupa Sosyal Şartı’nın 7. maddesinin 10. fıkrası, çocukların ve gençlerin bedensel ve manevi tehlikelere maruz kalmaları halinde özel olarak korunmaları gerektiğini belirtmiştir. Şartın 11. maddesi sağlığın korunması hakkını düzenler. Bu maddeye göre taraf devletler, sağlığın korunması hakkının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır. Şartın 13. maddesi ise sosyal ve tıbbi yardım hakkını düzenler. Buna göre taraf devletler, yeterli olanağı olmayan kişilere sosyal güvenlik sunmayı ve hastalık halinde onun getirdiği bakımı sunmayı kabul etmiştir.

Göçmen çocukların barınma, sağlık, sosyal ve tıbbi yardım haklarının ihlal edilmesine ilişkin ICJ ve ECRE / Yunanistan Davasında Avrupa Sosyal Haklar Komitesi’ne Yunanistan’ın; Avrupa Sosyal Şartı’nın 7. maddesinde düzenlenen çocukların korunma hakkını, 11. maddesinde düzenlenen sağlığın korunması hakkını, 13. Maddesinde düzenlenen sosyal ve tıbbi yardım hakkını ihlal ettiğine yönelik şikâyet yapılmıştır. Bunun üzerine Avrupa Sosyal Haklar

Komitesi Yunanistan’a; göçmen çocuklara güvenli ve uygun barınma ortamı ile sağlık ve tıbbi yardım hizmetlerine erişimin sağlanması gerektiğini bildirmiştir.¹⁴²

Avrupa’da göçmen çocukların sağlık politikalarına ilişkin farklı uygulamalar vardır. Almanya göçmen çocukların sağlık hizmetlerine erişim hakkı açısından en kısıtlayıcı politikaya sahiptir. Almanya, refakatsiz göçmen çocuklara kapsamlı bir sağlık hizmetlerine erişim hakkı tanımıştır ancak refakatsiz göçmen çocuklar dışındaki göçmen çocuklara sadece acil bakım hizmetleri kapsamında sağlık hizmetlerine erişim imkânı sağlamıştır. Fransa, İtalya, Norveç, Portekiz ve İspanya göçmen çocuk grupları arasında ayrım yapmamış aynı zamanda göçmen çocuklara ülkenin yerli çocukları ile aynı oranda sağlık hizmetlerine erişim hakkı tanımıştır.¹⁴³

3.4. Eğitim Hakkı

Göçmen çocuk için eğitim, akademik anlamda gelişim olduğu kadar göçmen çocuğu “göçmen” kimliğinden arındırarak hayata katılması ve meslek sahibi olup refah içinde yaşaması bakımından da önemlidir.¹⁴⁴ Göçmen çocukların eğitimde yer almaları, göçün sebep olabileceği travmalardan ve olumsuz etkilerden göçmen çocuğu kurtarabileceği gibi okul ortamı göçmen çocuğun ruhsal sağlığına iyi gelebilecektir.¹⁴⁵ İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde kazanılan beceriler, göçmen çocukların hayatta kalmaları ve kişisel yaşamlarında başarılı olmaları için temel oluşturur. Bu düzeydeki kazanımlar, çocukların analitik ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesini sağlar ve çocukları sosyal hayata adapte eder. Ancak göçmen çocukların eğitim seviyeleri incelendiğinde pek çok göçmen çocuğun ortaöğretim düzeyinden

¹⁴² Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, *Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ) ve Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi (ECRE) / Yunanistan*, Şikâyet No: 173/2018, Kabul Edilebilirlik ve Geçici Önlemlere İlişkin Karar, 23 Mayıs 2019.

¹⁴³ Zeynep Aközlü, “Avrupa’da ve Türkiye’de Göçmen Çocukların Sağlığına Yönelik Politikalar,” *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 10(3), (2023): ss.428.

¹⁴⁴ Atıf Akgün, “Türkiye’deki Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları Konusunda Tarihsel Bir Çerçeve,” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2 (2023): ss.399

¹⁴⁵ Adem Doğan ve Aylin Avcioğlu, “Kapsayıcı Eğitimin Yadsınamaz Gerçeği: Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarının İncelenmesi,” *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 3 (2022): ss.991

daha az eğitim aldığı görülmektedir.¹⁴⁶ Yasal statüsünün veya etkin kökeninin ne olduğuna bakılmaksızın her çocuğun okula gitme ve öğrenme hakkı vardır buna rağmen birçok göçmen çocuk bu haktan mahrum kalmaktadır.¹⁴⁷

Göçmen çocuklara sağlanacak eğitim, entegrasyon politikaları bakımından da oldukça önemlidir. Ülkelerin göçmen çocuklara sağlayacağı eğitim, yerel toplum ile göçmenlerin bütünleşmesi olasılığına da arttıracaktır.¹⁴⁸ Aynı zamanda eğitim, çocukların suç işlemeye yatkın gruplarla temasta bulunmasını engellemekle birlikte toplum içindeki önyargıyı ve ayrımcılığı da azaltmaktadır.¹⁴⁹ 2017 tarihli UNICEF raporuna göre Orta Akdeniz göç yolu üzerinde bulunan çocuk ve gençlerden eğitim oranı düşük olanlar, sömürülmeye daha müsait konumdadırlar.¹⁵⁰ Yani eğitim, çocukların sömürülmesinde koruyucu bir faktördür.

Eğitimde fırsat eşitsizliği eğitim açısından günümüzdeki en büyük problemlerden biridir. Eğitimde fırsat eşitsizliği ile en çok karşı karşıya kalan grup ise göçmenlerdir.¹⁵¹ Göçmen çocukların eğitim konusunda yaşadığı en büyük sıkıntılardan birisi de dile ilişkindir. Dolayısıyla göçmen çocukların eğitimini sağlamak için bu eğitimin dil öğrenimi ile desteklenmesi gerekir.¹⁵² Göçmen çocukların eğitimde karşılaştıkları bir diğer sorun ise ayrımcılık ve bütünleşme ile ilgilidir. Göçmenlerin ayrımcılığa maruz kalması, onların eğitimdeki başarısını olumsuz yönde etkileyecek ve yerli öğrencilerle aralarında başarı farkının

¹⁴⁶ Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.509

¹⁴⁷ Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.502

¹⁴⁸ Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.505

¹⁴⁹ Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.504

¹⁵⁰ Adem Doğan ve Aylin Avcıoğlu, "Kapsayıcı Eğitimin Yadsınamaz Gerçeği: Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarının İncelenmesi," *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 3 (2022): ss.992

¹⁵¹ Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.502

¹⁵² Fatma Çobanoğlu, "Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi," *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.507

oluşmasına yol açacaktır.¹⁵³ Ayrıca göçmen çocuklar ile yerli öğrencilerin entegre edilmeden ayrı sınıflarda toplanması da göçmen çocukların eğitimde başarılı olmasının önünde olumsuz etki yaratacaktır.¹⁵⁴

Göçmen çocukların eğitimine ilişkin uluslararası antlaşmalar ve düzenlemeler yapılmış, bu antlaşmalar ve düzenlemeler ile göçmen çocukların eğitim hakkı güvence altına alınmak istenmiştir. 1951 Sözleşmesini 22. maddesi ile, mültecilere temel eğitim konusunda vatandaşlara uygulanacak muamelenin esas alındığı belirtilmiştir. Maddenin devamında ise temel eğitim dışındaki eğitim konusunda ve maddede sayılan hallerde mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamelenin uygulanacağı düzenlenmiştir. Sözleşmenin bu maddesi göçmen çocukların eğitim hakkı bakımından bir güvence oluşturmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. maddesi, çocuğun eğitim hakkını ve çocuğun eğitim hakkında fırsat eşitliğini düzenler. Buna göre “İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler, ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar, uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler, eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler, okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.” Sözleşmenin 29. maddesi ise çocuk eğitiminin

¹⁵³ Fatma Çobanoğlu, “Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi,” *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.512

¹⁵⁴ Fatma Çobanoğlu, “Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi,” *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt 38, Sayı 2 (2024): ss.506

hangi amaçlara göre yapılması gerektiğini belirtir. Buna göre çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel becerilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁵⁵

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 26. maddesi, herkesin öğrenim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda bu madde ile ilk ve temel eğitimin parasız, ilköğretimin ise mecburi olduğu düzenlenmiştir. Bu husus Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 13.maddesinde de güvence altına alınmıştır. Ayrıca bu madde, *“eğitimin herkesin özgür bir topluma etkin olarak katılmasına olanak sağladığını, tüm uluslararası olduğu gibi, ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirdiğini ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma etkinliklerini özendirdiğini de kabul eder.”* ifadelerini de bünyesinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakatı da göçmen çocuklara sağlanacak eğitim bakımından güvence oluşturmuştur.

UNESCO tarafından düzenlenen 1960 tarihli Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme’nin¹⁵⁶ ilk üç maddesi ile de eğitimde ayrımcılık önlenmek istenmiştir. Bu maddeler ile ırk, renk, dil, din, cinsiyet, siyasi görüş, etnik ve toplumsal köken, ekonomik koşul fark etmeksizin sayılan her grubun eğitimden eşit yararlanma hakkı olduğu vurgulanmıştır. Ayrımcılık yasağını esas alan bu sözleşme ile eğitimde fırsat eşitliği sağlanmak istenmiştir.

Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 No’lu Ek Protokolün 2.maddesi ile hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. TIMISHEV/RUSYA davasında, Timishev’in göçmen kartının iptal edilmesi nedeniyle Timishev’in çocukları, okula

¹⁵⁵ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 129

¹⁵⁶ UNESCO, *Eğitimde Ayrımcılıkla Mücadele Sözleşmesi*, 14 Aralık 1960, Paris. Erişim: 14 Mayıs 2025, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education>.

kabul edilmemiştir. Bunun üzerine AIHM, çocukların eğitim hakkının ihlal edildiğini tespit etmiş ve 1 No’lu Ek Protokolün 2.maddesinin ihlaline karar vermiştir.¹⁵⁷

3.5. Çocuk İşçiliğine İlişkin Haklar

Çocuk işçiliği kavramı uluslararası alanda sıkça kullanılan bir kavram olmasına rağmen ülkeler arasında farklılık olması nedeniyle bu kavramın sınırlarını belirlemek kolay değildir. Fakat çocuk işçiliği hakkında çalışmalarda bulunan uluslararası kuruluşların yaptıkları tanımlar, çocuk işçiliği kavramının belirlenmesinde oldukça etkilidir.¹⁵⁸ UNICEF, çocuk işçiliğini “*çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş*”lerde çalışma¹⁵⁹, ILO ise çocuk işçiliğini, “*çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler*”de çalışma¹⁶⁰ olarak tanımlamıştır. Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere çocuk işçiliği istenmeyen bir durumdur.

Çocuk işçiliği, çocuk çalışması ve çalışan çocuk kavramları arasında ayrım yapılması gerekir. Çocuk işçiliği; çocuğun eğitimi engelleyen, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişiminde olumsuz etkisi olan işlerde çalışması şeklindedir ancak çocuk çalışması tanımlanırken çocuğun eğitimi için, çocuğun ruhsal ve fiziksel sağlığına olumsuz etki etmeyen işlerde çalışması kastedilir. Çalışan çocuk kavramı ise çocuk işçiliği ile çalışan çocuk kavramlarını da kapsayan

¹⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Timishev / Rusya*, Başvuru No: 55762/00 ve 55974/00, 13 Aralık 2005 tarihli karar.

¹⁵⁸ Didem Yardımcıoğlu, “Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi,” s.231

¹⁵⁹ UNICEF Türkiye, “Çocuk İşçiliği,” erişim 14 Mayıs 2025, <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-isçiliği-0>.

¹⁶⁰ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi, “Çocuk İşçiliği,” erişim 13 Mayıs 2025, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>.

daha üst bir kavram olmakla birlikte tespit edilmiş yaş sınırının altında çalışan kişileri ifade etmektedir.¹⁶¹

Endüstrileşme süreci ile çocuk istihdamı artmıştır. 19. yüzyılın içerisinde de çocuk işçiliğine yönelik bazı tedbirler alınmıştır. Ancak bu tedbirler, günümüzdeki gibi çocuk hakları amacıyla değil güvenlik ve haksız rekabet gibi gerekçelerle getirilmiştir. Yine de çalışan çocuklar için getirilen tedbirler gerekçeleri bu yönde olmasa bile çocukların lehine bir gelişme olmuştur.¹⁶²

Uluslararası alanda ilk çalışmalar 1890 yılında Uluslararası İş Mevzuatı Konferansı ile gerçekleşmiştir. Bu toplantıda bazı iş alanlarına yönelik yaş sınırları getirilmiştir.¹⁶³ 1919 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Versay Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın 427. maddesi ile çocukların çalıştırılması kesin olarak yasaklanmıştır.¹⁶⁴ Versay Barış Antlaşması'nın "Çalışma" başlıklı bölümündeki düzenlemeler doğrultusunda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuş, ILO Anayasasının başlangıç hükümlerinde vazifelerden biri olarak çocukların korunması esas alınmıştır.¹⁶⁵ ILO, 1973 yılında bir konferans toplamış ve çocukların çalışması sorununu tartışmıştır. Bu konferans ile kabul edilen 138 sayılı Asgari Yaş sözleşmesi ve 146 sayılı tavsiye kararı günümüzde çocuk işçiliği açısından hukuki standart oluşturmuştur.¹⁶⁶

Uluslararası Çocuk Yardım Teşkilatı'nın 1923 yılında kabul ettiği "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" ilk çocuk hakları bildirgesi olma niteliğini taşımaktadır. Bu bildirgenin 4.maddesi ile çocukların yaşamını kazanabilecek duruma getirilmesi ve her türlü sömürden korunması

¹⁶¹ Didem Yardımcıoğlu, "Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi," s.234-236

¹⁶² Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998, s. 65-66.

¹⁶³ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998, s. 73

¹⁶⁴ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 73.

¹⁶⁵ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 74

¹⁶⁶ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 75

gerektiği vurgulanmıştır.¹⁶⁷ 1938 yılında gerçekleştirilen İkinci Balkan Kongresi ise çocukların işe başlama yaşı üzerinde çalışmalar yapmıştır. Balkan Kongreleri, Balkan ülkeleri arasında gerçekleşse bile bu kongrelerde tartışılan hususlar, sonrasında gerçekleşecek çalışmalara öncülük etmiştir.¹⁶⁸

1956 yılında Birleşmiş Milletler Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 1963 yılında onaylanan bu sözleşmenin 1. maddesi; on sekiz yaşından küçüklerin, veli yahut vasileri tarafından şahıslarını veya çalışmalarını istismar amacı ile karşılıklı ya da karşılıksız bir şekilde başkalarına verilmesini yasaklamıştır.¹⁶⁹

1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, sonrasında 1959 yılında yeniden düzenlenmiş ve bu bildiri metni Çocuk Hakları Bildirisi adı ile oybirliğiyle yürürlüğe girmiştir. Bildiri'nin 9. ilkesi çocuğun asgari bir yaştan önce istihdam edilmemesi gerektiğini ve çocuğun bedenine, ahlaki gelişimine, sağlığına, eğitimine engel teşkil edecek işte çalıştırılmaya zorlanmaması veya bu istihdama izin verilmemesi gerektiğini düzenlemiştir.¹⁷⁰

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 10. maddesi; çocukların ve gençlerin sosyal ve ekonomik olarak sömürülmesini engellemek istemiştir. Sözleşme aynı zamanda belirlenen asgari yaş sınırının altında ücretli çocuk emeğinin kullanılmasının kanun ile ceza yaptırımına tabi olmasını istemiştir.¹⁷¹

¹⁶⁷ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 77

¹⁶⁸ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 77

¹⁶⁹ Didem Yardımcıoğlu, "Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi," s.238

¹⁷⁰ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 126

¹⁷¹ Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 128

Çocuk Hakları Sözleşmesi ise çocuk işçiliğine yönelik olarak 32. maddesi ile düzenleme getirmiştir. Sözleşmenin 32. maddesine göre taraf devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve tehlikeli ya da kendisine zarar verecek nitelikte çalışmasına karşı koruma hakkını kabul etmektedir. Sözleşme; taraf devletlerin bu korumayı sağlamak için bazı tedbirler almasını, çalışma saat ve koşullarına ilişkin düzenleme yapmasını, bu düzenlemelere uyulmadığı takdirde ceza yaptırımını öngörmesi gerektiğini 32.madde ile hükme bağlamıştır.¹⁷²

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliği üzerine birtakım çalışmalar yapmış ve sözleşme imzalamıştır. İlk olarak 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi’ni incelemek gerekmektedir. Bu Sözleşme, 2. maddesi ile yaş sınırı belirlemiş ve bunu “*zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın, altında ve her halükârda 15 yaşın altında olmayacaktır*” şeklinde ifade etmiştir. 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi’ni tamamlayıcı nitelikte olan Asgari Çalışma Yaşına İlişkin 146 Sayılı ILO Tavsiye Kararı, giriş bölümünde çocuk işçiliğini önlemek adına istihdama kabul için öngörülen asgari yaşın zamanla arttırılması gerektiğini vurgulamış akabinde 7.maddesi ile asgari yaş sınırının on altı olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷³ ILO tarafından kabul edilen ve Türkiye tarafından da onaylanan En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı Acil Eylem Sözleşmesi, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği kavramını açıklamış ve en kötü biçimde kabul edilen işler için on sekiz yaşın altındaki çocukların çalışmasını yasaklamıştır. Sözleşmenin 7.maddesi ile de çocuk işçiliğinin ortadan kalkmasında eğitimin önemine dikkat çekmiştir.¹⁷⁴ Yukarıda belirtilen 182 Sayılı Sözleşmeye ek olarak En Kötü Çocuk İşçiliğine İlişkin 190 Sayılı ILO Tavsiye Kararı kabul edilmiştir. Bu Tavsiye Kararı’nın “*Eylem Planları*” başlığı ile en kötü

¹⁷² Mustafa Çöpoğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 129

¹⁷³ Didem Yardımcıoğlu, “Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, no. 48 (2023):242

¹⁷⁴ Didem Yardımcıoğlu, “Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, no. 48 (2023):241

biçimdeki çocuk işçiliğinin tespiti ve bu husustaki çocuk işçiliğinin önlenmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁵

Avrupa Hukuku, çocuk işçiliğini önleme açısından birçok düzenleme yapmıştır. Avrupa Sosyal Şartı, çocuk işçiliğini önleme konusunda kapsamlı koruma getirmiştir. Avrupa Sosyal Şartı, 7. maddesi ile asgari çalışma yaşının hafif işler haricinde on beş olmasını ve tehlikeli işlerde bu asgari yaşın yukarı çekilmesini öngörmüştür. Ayrıca maddenin devamı zorunlu eğitimde olan küçüklerin eğitimi engelleyecek işlerde çalıştırılmaması gerektiğini belirtmiş ve on altı yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Avrupa Sosyal şartı aynı zamanda genç çalışanlara adil ücret hakkı, ücretli izin hakkı, gece çalışma yasağı, düzenli sağlık kontrolü sağlanması ve bedensel ve ruhsal tehlikelere karşı özel olarak korunma hakkı tanımıştır.¹⁷⁶

Avrupa Temel Haklar Şartı ise 32. maddesinde çocukların çalıştırılmasının yasak olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu madde istisnalar dışında asgari çalışma yaşının, zorunlu eğitim yaşından düşük olamayacağını vurgulamıştır. Maddenin 2. fıkrası ile de çalışan çocukların yaşlarına uygun çalışma koşullarına sahip olması gerektiği ve kendilerine zarar verecek her türlü iş ile ekonomik sömürden korunmaları gerektiği ifade edilmiştir.

AİHM, çocuk işçiliğine yönelik kararlarında genellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 4. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu madde kölelik ve zorla çalıştırma yasağına ilişkindir. SİLİADIN / FRANSA davasında Togo Kökenli Siwa-Akofa Siliadin, on beş yaşındayken Fransa'ya gelmiş ve bir ailenin yanında ücretsiz hizmetçi olarak çalışmaya başlamıştır. Sonrasında zorla çalıştırılması ve çalışma şartlarının uygunsuz hale

¹⁷⁵ Didem Yardımcıoğlu, “Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi,” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, no. 48 (2023):242-243

¹⁷⁶ Mustafa Çöpöğlu, *Çocuk İşçiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 127

gelmesi nedeniyle AIHM önüne gidilmiştir. AIHM kararında, çocuk işçiliğine yönelik olarak Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. ve 32. maddelerine atıfta bulunarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 4.maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.¹⁷⁷

4. Türkiye’de Göçmen Çocuklara İlişkin Mevzuat ve Uygulama Örnekleri

Türkiye, 2011 sonrası artan kitlesel göç hareketleri ile birlikte, dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna gelmiştir. Bu süreçte göçmen çocuklar hem uluslararası hukuk hem de ulusal mevzuat açısından özel koruma gerektiren kırılgan bir grup olarak öne çıkmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, Türkiye’de göçmen çocukların korunmasına yönelik mevcut hukuki çerçeve, uygulamadaki güncel durum ve sorunların yanında çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmaktadır. Eğitim, sağlık, çocuk işçiliği ve sosyal hizmetlere erişim gibi ana temalar üzerinden yapılmış olan analizler doğrultusunda, çocuk hakları odaklı bütüncül bir koruma sistemine duyulan ihtiyacı görülmektedir. İlaveten, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmış olan istatistiklere göre 1 Mayıs 2025 tarihi itibarıyla geçici koruma statüsü altındaki Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarının %48.6’sını çocuklar oluşturmaktadır ve bu istatistik Türkiye Cumhuriyeti’nde göçmen çocuklara ilişkin düzenlemelere olan ihtiyacı göstermektedir.¹⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarında; mülteci, göçmen gibi ifadelerin hukuki tanımları bulunmakla beraber bu çalışma kapsamında “göçmen” ifadesi 5543 sayılı İskân Kanununda yapılan tanımıyla kullanılmayacak olup bir şemsiye kavram olarak çeşitli yollarla ve sebeplerle bulunduğu yerden ayrılan kişi olarak kullanılacaktır.

4.1. Hukuki Çerçeve

¹⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Siliadin / Fransa*, Başvuru No: 73316/01, 26 Temmuz 2005 tarihli karar.

¹⁷⁸ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. Geçici Koruma. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

Türkiye’de göçmen çocukların sahip olduğu hakları düzenlemeye odaklanan bir yasal metin bulunmadığı gibi dolaylı şekilde bu alanda etkilere sahip olan çeşitli kurallar ve Türkiye’nin tarafı olduğu uluslararası sözleşmeler mevcuttur. Çalışmanın önceki kısımlarında bu alandaki uluslararası sözleşmeler ve sağladığı koruma çerçevelerinin daha önceden açıklanmış olması sebebiyle bu kısımda Türkiye’de mevcut olan ulusal düzenlemeler konu alınacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 12. maddesi herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz ve devredilemez haklara sahip olduğunu ifade eder ve bu madde yabancılar ve özellikle göç hukuku alanında tanınacak olan haklar bakımında temel esaslardan birisini teşkil eder. Bu madde kapsamında doğrudan yabancılar ve göçmenlere Türk vatandaşlarıyla aynı esasların uygulanacağı sonucu çıkarılamasa da tanınacak hakların dayanağını oluşturur. Kaldı ki 16. Maddede yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun biçimde kanunla sınırlandırılabilmesi ifade edilmiştir. 41. maddede ise aile ve çocuk hakları bakımından bir çerçeve oluşturulmuş ve çocuğun ve ailenin üstün yararının gözetileceği, bu üstün yarar dahilinde gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. Devamında, madde 42 uyarınca eğitim hakkı koruma altına alınmış ve herhangi bir gereklilik gözetilmeden kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında göçmen çocuklara yönelik net bir ifade doğal bir şekilde bulunmasa dahi madde 12, 41 ve 42; göçmen çocuklara mevzuatta sağlanacak olan hakların hukuki temelini oluşturur.

Ülkemizde göçmen çocukların içinde bulundukları durumları doğrudan düzenleyen ve haklar tanıyan herhangi bir hukuki metin bulunmasa dahi birçok farklı düzenleme ile dolaylı etkiler mevcuttur. Bu dolaylı etki sağlayan düzenlemelerin başında ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gelmektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren çocuk koruma kanunu asıl odak noktası olarak korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının

¹⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti, T.C. Anayasası, m. 12,16,41,42.

ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.¹⁸⁰ Fakat çocuklar, anayasada da belirtildiği üzere özel olarak üstün menfaatleri korunacak grup olarak belirtildiği için içerisinde barındırdığı birçok hüküm, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve uygulamadaki durumlar doğrultusunda göçmen çocuklara da uygulanmaktadır. Bunların yanı sıra, Çocuk Koruma Kanunundan sonra yürürlüğe giren kanun, yönetmelik ve yönergelerde de göçmen çocuklara tanınan hakların dayanakları ve uygulanacak usul ve esasları olarak Çocuk Koruma Kanunu gösterilmiştir. Çocuk Koruma Kanununda genel nitelikleri itibariyle koruma altına alınması gereken çocuklara yönelik koruma ve destekleyici tedbirler düzenlenmiş olup dolaylı açıdan göçmen çocuklarla ilgili olan çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması konuları da bahse alınmıştır.

4 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Bu kanun uyarınca mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma olmak üzere uluslararası koruma türleri sayılmış ve ayrı olarak geçici koruma statüsü de düzenlenmiştir.¹⁸¹ YUKK madde 3'te yapılmış olan tanımlar listesinde çocuk, Henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi olarak tanımlanmış; özel ihtiyaç sahibi tanımında da refakatsiz çocuk ifadesine yer verilmiştir. Refakatsiz çocuk da yine aynı maddede sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk olarak ifade edilmiştir. YUKK yalnızca bu tanımlarla sınırlı olmaksızın göçmen çocuklara ilişkin çeşitli düzenlemeler de barındırmaktadır.

¹⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti, Çocuk Koruma Kanunu, m. 1.

¹⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 2.

Aile ikamet iznine ilişkin 34. madde uyarınca vatandaşı olduğu ülkenin hukukuna göre birden fazla eş ile evlilik hâlinde, eşlerden yalnızca birine aile ikamet izni verileceği ancak, diğer eşlerinden olan çocuklara da aile ikamet izni verilebileceği düzenlenmiştir.¹⁸²

İnsani İkamet İzni başlıklı madde 46 uyarınca, ikamet izni verilmesi için gereken şartlar aranmadan ikamet izni verilebileceği veya ikamet izninin uzatılabileceği haller sayılmış ve bu hallerin ilki olarak çocuğun yüksek yararı gösterilmiştir.¹⁸³

Madde 59 uyarınca idari gözetime alınan yabancıların geri gönderilmelerine ilişkin, geri gönderme merkezlerinde sağlanacak hizmetler kapsamında çocukların yüksek yararlarının gözetilerek ailelerin ayrı şartlarda barındırılacağı, çocukların eğitim ve öğretimine ilişkin Millî Eğitim Bakanlığınca tedbirlerin alınacağı düzenlenmiştir.¹⁸⁴

Refakatsiz çocuklara ilişkin yapılan düzenlemelerde madde 66 uyarınca, çocuğun üstün yararının gözetileceği ve bu çocuklar hakkında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun uygulanarak gerekli tedbirlerin alınacağı belirlenmiştir.¹⁸⁵ Bu madde kapsamında madde 59'da olduğu üzere çocuğun üstün yararının gözetileceği hüküm altına alınmış olup göçmen çocuklar bakımından en sık karşılaşılan ve uygulamada sorunlar yaratan refakatsiz çocuklar hakkında tabiiyet bakımından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun uygulanacak olması göçmen çocukların haklarının güvence altına alınması bakımından olumlu niteliktedir.

Madde 90 uyarınca uluslararası koruma statüsü verilmiş olan veya başvuru aşamasında olanların yükümlülüklerini yerine getirmemeleri hâlinde eğitim ve temel sağlık hizmetleri dışında diğer haklarından faydalanmaları bakımından sınırlandırma getirilebileceği

¹⁸² Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.34.

¹⁸³ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.46.

¹⁸⁴ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.59.

¹⁸⁵ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.66.

düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında göçmen çocuklara yönelik doğrudan bir düzenleme yapılmamış olsa dahi eğitim hakkının öncelikle çocukları ilgilendirmesi bakımından bu haktan istisnai durumlarda dahi yoksun bırakılamayacak olması önem taşımaktadır.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere YUKK, göçmen çocukların haklarını doğrudan koruma altına alan kapsamlı düzenlemeler barındırmasa dahi çeşitli maddelerinde çocuklara yönelik istisnai hükümler barındırması ve özellikle madde 59 ve 66’da çocuğun üstün yararının gözetileceğinin belirtilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu maddelerde çocuğun üstün yararının benimsenmiş olduğu açık bir şekilde görülmekle birlikte bu durum YUKK’a dayanılarak göçmen çocuklar için yapılan hukuki düzenlemelere de temel oluşturmuştur.

22 Ekim 2014 tarihinde; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılardan, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esaslarına ilişkin hususları düzenlemek adına Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur.¹⁸⁷ Söz konusu yönetmelik, ülkemize özellikle 2011 yılından sonra Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel olarak yapılan göç akınları sonucunda ortaya çıkan sorunları gidermek ve geçici koruma altındaki yabancıların sahip oldukları hak ve yükümlülükleri düzenlemek adına düzenlenmiştir.¹⁸⁸

Geçici Koruma Yönetmeliği madde 3’te yapılan tanımlarda çocuk tanımı, 6458 sayılı YUKK ile paralel biçimde 18 yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi olarak

¹⁸⁶ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.90.

¹⁸⁷ Türkiye Cumhuriyeti, Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 1.

¹⁸⁸ Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, “Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar,” Çalışma ve Toplum 2018/2 (2018): 716.

tanımlanmış ve aile üyelerinin tanımı içerisinde de ergin olmayan çocuk ve kişiye bağımlı ergin çocuk da dahil edilmiştir. Bunlara ilaveten, 6458 sayılı YUKK ile paralellik içerisinde refakatsiz çocuklar özel ihtiyaç sahipleri arasında sayılmış ve refakatsiz çocuk tanımı aynı biçimde yapılmıştır.¹⁸⁹

Geçici Koruma Yönetmeliği madde 28’de geçici koruma altındakilere tanınacak olan eğitim hakkının kapsamı düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca, eğitim hakkının sağlanması ve alınacak tedbirlerle Millî Eğitim Bakanlığı görevli ve yetkili kılınmış olup Bakanlık tarafından sonrasında yapılmış olan düzenlemelerde de bu madde hükmünün esas alındığı görülmektedir.¹⁹⁰

Refakatsiz çocukların madde 30 uyarınca esas olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinesinde barındırılacağı ve refakatsiz çocuklara ilişkin tedbirlerin Bakanlık tarafından alınacağı belirtilmiştir. Bu madde de 28. maddede olduğu üzere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından göçmen çocuklara yönelik yapılan düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır.¹⁹¹

Madde 48/2 uyarınca çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilerek ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Madde 49’da aile birleşimine ilişkin düzenlemeler yapılmış ve refakatsiz çocuklara yönelik çocuğun talebi aranmaksızın aile birleşimi işlemlerinin derhal başlatılacağı düzenlenmiştir.¹⁹²

Görüldüğü üzere Geçici Koruma Yönetmeliği göçmen çocuklara yönelik ilgili bakanlıklarca esas alınan çeşitli hükümler barındırmakta ve çocuğun üstün yararı ilkesinin esas

¹⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti, Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 3.

¹⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti, Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 28.

¹⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti, Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 30.

¹⁹² Türkiye Cumhuriyeti, Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 49.

alındığının da açıkça belirtilmesiyle göçmen çocuk hakları bakımından önemli bir hukuki temel teşkil etmektedir.

Türkiye’de bulunan yasal çerçeve bakımından 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunundan, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunundan, Geçici Koruma Yönetmeliğinden önce ve 1979 tarihli Göçmen İşçinin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine dayanılarak 14.11.2002 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik yürürlüğe konulmuştur.¹⁹³

23.09.2014 tarihinde ise Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından öncelikle zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler başta olmak üzere yabancılara yönelik yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin koordine edilmesi, eğitime erişim ve kaliteli eğitimin sunulması amacıyla Yabancılara Yönelik Eğitim- Öğretim Hizmetleri Genelgesi çıkarılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 20 Ekim 2015 tarihinde sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuklara Genel Müdürlüğümüzce sunulacak hizmetlere ilişkin usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi” yürürlüğe konulmuştur.¹⁹⁴

4.2. Uygulamadaki Mevcut Durum ve Sorunlar

¹⁹³ Türkiye Cumhuriyeti, Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik. Resmî Gazete, 14 Kasım 2002, sayı 24936.

¹⁹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi,” 20 Ekim 2015, 2.

Görüldüğü üzere ülkemizde göçmen çocukları doğrudan konu alan bir düzenleme mevcut olmasa dahi göç ve yabancılar hukuku alanında yapılmış olan düzenlemelerin birçoğunda göçmen çocuklara yönelik atıflar bulunmakta ve bu atıfların temel alındığı alt düzenlemeler ve uygulamalar çeşitli bakanlıklarca yürütülmektedir. Çalışmanın bu kısmında Türkiye Cumhuriyeti'nde göçmen çocuklara tanınan haklar ve gerçekleştirilen uygulamalar ve karşılaşılan sorunlar; eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim ve çocuk işçiliği alanlarına odaklanılarak incelenecektir.

4.2.1. Eğitime Erişim

Göçmen çocukların eğitime erişimi, göç alanında en çok karşılaşılan sorunlardan birisidir. Eğitimin uluslararası sözleşmelerde (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.2) temel haklardan biri olarak tanınmasının yanında göç alanında dil farklılıkları başta olmak üzere birçok farklı sorunla karşılaşılmaktadır. Göçmen çocukların eğitime erişimi yalnızca okullarda verilen eğitimle kalmayıp çocukların yeni geldikleri ülkeye ve topluma alışmaları ve uyum sağlamaları bakımından da önem taşımaktadır. Ayrıca, göçmen ailelerin önceden içinde bulundukları eğitimsel durum, ailelerin ekonomik durumları ve eğitime yatkınlıkları, göçmenlerin yaşadıkları ekonomik sorunları gidermek amacıyla çalışmaları sebebiyle eğitimden geri kalmaları başta olmak üzere birçok farklı husus da etkili olmaktadır.¹⁹⁵ Ülkemizde de özellikle 2011 yılından sonra yaşanan göç dalgaları sonucu göçmen çocukların eğitime erişimi önemli bir konu hâline gelmiş ve bu hususta 6458 sayılı YUKK'un çeşitli fıkralarında ve özellikle Geçici Koruma Yönetmeliği madde 28 uyarınca Millî Eğitim Bakanlığı, yabancıların eğitime erişimi konusunda gerekli tedbirleri almakla yetkili ve görevli kılınmıştır.

¹⁹⁵ Figen Ereş, "Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi," Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6, no. 2 (2015): 20.

Göç İdaresi Başkanlığının 2023 verilerine göre ülkemizde yaklaşık olarak 4.708.555 yabancı uyruklu nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun 1.317.122'sini 5-17 yaş nüfusu oluşturmaktadır.¹⁹⁶ 22.10.2014 tarihli geçici koruma yönetmeliği madde 28 uyarınca ülkemizde bulunan bütün statüdeki yabancılar (uluslararası koruma, geçici koruma, yabancı vs.) eğitimden faydalanmaları sağlanmıştır. Bu yönetmelik kapsamında eğitim hakkının özellikle geçici koruma altındaki kişilere eriştirilmesi bakımından Millî Eğitim Bakanlığı yetkili ve görevli kılınmış olup bu amaçla çalışmaların yapılmakta olduğu görülmektedir.¹⁹⁷

2016 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yeni göçmen çocukların eğitimine ilişkin yeni çalışmalara başlanmış ve bu doğrultuda bir yol haritası belirlenerek Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Söz konusu Başkanlığın göçmen çocukların ayrımcılığa maruz kalmaması adına öğrenciler ve eğiticiler ile programlar yapacağı, Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşı göçmen çocuklara ilk okuma yazma müfredatının hazırlanacağı ve Türkçenin öğretileceği belirtilmiştir.¹⁹⁸

Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik doğrultusunda göçmen işçilerin bakmakla yükümlü oldukları çocukları bakımından çeşitli düzenlemeler getirilmiş ve bu çocukların eğitimiyle ilişkili olarak Millî Eğitim Bakanlığı ve Müsteşarlığı yetkili ve görevli kılınmıştır. Bu düzenleme kapsamında göçmen işçi çocuklarının il veya ilçe milli eğitim müdürlüklerine yapacakları başvurular sonucunda göçmen işçi çocuklarının, olanaklar ölçüsünde kendi ülkelerinde devam ettikleri okula/bölüme/programa denk olan ve ikametlerine en yakın okula yerleştirileceği, ülkemiz çocuklarına sunulan eğitim olanaklarından

¹⁹⁶ Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, İzleme ve Değerlendirme Raporu 2023 (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2024), erişim <https://hbogm.meb.gov.tr>.

¹⁹⁷ Saadet Biçer, "Mülteci Çocukların Sosyal ve Akademik Uyumları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2023), 70.

¹⁹⁸ <https://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durumlarda-egitim-daire-baskanligi/icerik/1445>.

yararlandırılacağı, Türkçe bilmeyen öğrencilere, Türkçenin öğretilmesi konusunda gerekli önlemlerin alınacağı, Öğrencilere, ana dillerinin öğretimi için olanaklar ölçüsünde kursların düzenleneceği, göçmen işçilerin de yaygın eğitim yoluyla “Türkçe Öğrenme”, meslekî eğitim yoluyla da “Beceri Kazandırma” kurslarından yararlandırılacağı düzenlenmiştir.¹⁹⁹

23 Eylül 2014 tarihli Yabancılar Yönelik Eğitim- Öğretim Hizmetleri Genelgesi doğrultusunda kitlesel akınlardan etkilenen il ve ilçelerde milli eğitim müdürlüklerine bağlı olarak kitlesel olarak ülkemize akın eden çocukların yarım bırakmak zorunda oldukları eğitimlerine devam edebilmelerini sağlamak amacıyla geçici eğitim merkezlerinin kurulacağı belirtilmiştir. İlaveten, kitlesel olarak göç yoğunluğu yaşanan il veya ilçelerde milli eğitim müdürlükleri uhdesinde yabancılar yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmek adına kurulacak olan komisyonların faaliyetleri esnasında göç edenler arasından tecrübeli olanların da bu sürece dahil edilebileceği ifade edilmiştir.²⁰⁰

Millî Eğitim Bakanlığı uhdesindeki Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından 2023 yılında yayınlanan raporda belirtilen bilgiler doğrultusunda; yerleştirme ve nakil komisyonları tarafından 6458 sayılı YUKK’da tanımlanan ancak ikamet izni alamayanlar ve sınır dışı edilmeyenler de dahil olmak üzere tüm yabancı öğrencilere eğitim hakkının tanındığı ifade edilmiştir. Söz konusu öğrencilerin beyanlarına dayalı olarak ve gerektiği taktirde mülakat veya sınavlar yoluyla denkliklerinin tespit edilip Türkiye Cumhuriyeti’nde seviyelerine uygun eğitim kurumlarına yerleştirildikleri belirtilmiştir. Söz konusu raporda ülkemizde bulunan yabancılar tanınan eğitim haklarına ilişkin istatistikler de yayınlanmıştır. Bu istatistikler doğrultusunda: okul öncesi (5 yaş) dönemde olan çocuklar bakımından ülkemizde bulunan 136.011 çocuk arasından 68.070’inin kayıtlı olarak eğitim aldığı (%50,05), ilkokul çağında (6-

¹⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti, Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik.

²⁰⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri,” Genelge 2014/21 (2014), 2.

9 yaşı) olan 479.150 çocuk arasından 433.304'ünün kayıtlı olarak eğitim aldığı (%90,43), ortaokul çağında (10-13 yaşı) olan 374.683 çocuk arasından 346.487'sinin kayıtlı olarak eğitim aldığı (%92,47) ve lise çağında (14-17 yaşı) olan çocuklar arasında 327.278 çocuk arasında 158.960 çocuğun eğitim almakta olduğu (%48,49) belirtilmiştir. Toplam sayıya bakıldığında ise toplam 1.317.122 çocuk arasından 1.006.8221 çocuğun eğitim hizmetinden yararlanıyor olduğu (%76,44) bildirilmiştir. Bu oranın 2017 yılında %59,13 iken 2023 yılında gelindiğinde %76,44' çıktığı görülmekle birlikte bu artışın hem uygulamada sağlanan imkanların genişletilmesi hem de ülkemizde bulunan özellikle geçici koruma altındaki yabancıların kalış sürelerinin uzamasıyla entegrasyonlarının hızlanması sayesinde olduğu söylenebilir.²⁰¹

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan PIKTES+ projesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunan yabancı çocukların eğitime erişim ve sosyal uyumlarına katkı sağlamak amacıyla Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu ile Bakanlık arasında yapılmış olan 2018/403-554 sayılı sözleşme ile ihdas edilmiştir. Bu proje Avrupa Birliği tarafından Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardı Programı (FRIT) anlaşması doğrultusunda hibe yoluyla sürdürülmektedir. PIKTES+ projesinin 1 Kasım 2022- 31 Ekim 2025 tarihleri arasında yürütülmesi planlanmıştır ve bu süreçte yabancı nüfus yoğunluğu yüksek 29 ilde ev sahibi topluluk için eğitim kalitesi korunurken yabancı çocukların kamu eğitimine entegrasi amacıyla faaliyetler yürütülmektedir. Bu faaliyetler doğrultusunda 2023 yılı itibariyle 170.000'den fazla öğrenciye kırtasiye desteği, 69.134 öğrenciye telafi eğitimi, 141.324 öğrenciye Türkçe eğitimi ve birçok farklı destek hizmeti sağlandığı bildirilmektedir.²⁰²

Göçmen çocukların eğitime erişimleri esnasında ortaya çıkan önemli sorunlardan biri de göçmen ailelerin nakit darlığı çekmeleri ve bu sebeple çocukların okullara

²⁰¹ MEB HBÖGM, İzleme ve Değerlendirme Raporu 2023.

²⁰² Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi (PIKTES+) (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2025), erişim 14 Mayıs 2025, <https://piktes.gov.tr/cms/>.

gönderilememeleridir. Bu kapsamda yapılmış olan projelerden biri de 2003 yılından 2017 yılına kadar Türk vatandaşları için yürütülmekte olan Şartlı Eğitim Yardımı Projesi; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Kızılayı ve UNICEF ortaklığında, Türkiye'de geçici veya uluslararası koruma altında bulunan çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.²⁰³ Bu program kapsamında aileler çocuklarının bir önceki ayda okula düzenli olarak devam etmesi şartıyla nakit desteği almaktadır. İlaveten, göçmen ailelerin çocuklarının bu yardımı almayı bırakması yani çocukların okula devam etmemesi durumunda ailelere uzman sosyal yardım ekipleri tarafından koruma hizmetleri verilmektedir. Şartlı Eğitim Yardımı Programı kapsamında, UNICEF tarafından yayınlanmış olan verilerde Şubat 2021 tarihi itibarıyla 682.882 çocuğun bu yardımdan yararlanmış olduğu belirtilmektedir.²⁰⁴

Avrupa Birliği Göçmen Entegrasyon Merkezi Politikaları (MIPEX) tarafından yayınlanan raporlar doğrultusunda özellikle 2016 yılında kurulmuş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve faaliyetleri, eğitimde başta Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarına tanınmakta olan imkanların genişletilmekte olduğu bildirilmiştir.²⁰⁵ Bu raporlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki puanının 2016 yılındaki 12 (elverişsiz) seviyesinden 2020 yılında 52 puana (yarı olumlu) çıkmış olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında eğitim alanında geliştirilmiş olan hususlar kapsamında göçmen çocukların eğitime entegrasyonuna yönelik mevzuat çalışmalarının yapılmış olduğu ve ayrıca göçmen çocukların, genel ve hedefli destek (örneğin, eğitim rehberliği ve dil desteği) almakta oldukları ve karma okulları ve öğretmenlik sektöründe çeşitliliği teşvik etmeye yönelik önlemlerin getirilmiş olduğu belirtilmiştir.

²⁰³ UNICEF Türkiye, Şartlı Eğitim Yardımı Programı (Ş.E.Y.) (Ankara: UNICEF, 2025), erişim 14 Mayıs 2025, <https://www.unicef.org/turkiye/sartli-egitim-yardimi-programi-sey>.

²⁰⁴ UNICEF, "Inclusion of Syrian Refugee Children in the National Education System in Turkey" (2016), 15, <https://www.unicef.org/documents/inclusion-syrian-refugee-children-national-education-system-turkey-2>.

²⁰⁵ Migration Policy Index (MIPEX), "Turkey," erişim tarihi 15 Mayıs 2024, <https://www.mipex.eu/turkey>.

Mevcut hukuki durum ve yayımlanmış olan veriler incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti'ne yaşanan ilk göç dalgaları esnasında göçmen çocukların eğitiminin yeteri kadar etkin bir şekilde sağlanamamış olduğu görülmekle birlikte 2016 yılında Millî Eğitim Bakanlığı uhdesinde doğrudan göçmen çocukların eğitimine odaklanan bir daire başkanlığının kurulması ve bu alana ilişkin mevzuat çalışmalarının yapılmasıyla durumun iyileştiği görülmektedir. Bu durum hem ulusal hem de uluslararası raporlarla birlikte görülmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayınlanan belgelerde dünya genelinde göçmenlerin eğitim oranının yaklaşık %65²⁰⁶ olarak belirtildiği göz önüne alındığında ülkemizin %76,44 olarak bildirilen göçmen eğitim oranının oldukça yüksek ve uygulanan politikaların etkili olduğu görülmektedir.

4.2.2. Sağlık ve Sosyal Hizmetlere Erişim

Göçmen çocukların karşılaştığı sorunlar arasında eğitimin yanı sıra sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal hizmetlerden yararlanma da gelmektedir. Sosyal hizmetler ve sağlık hakkı kişilere tanınan en temel haklardan olup söz konusu haklara erişim özellikle yeni bir ülke ve kültüre uyum sağlamaya çalışan göçmenler için büyük önem taşımaktadır. İlaveten, refakatsiz çocukların korunması göç esnasında en çok karşılaşılan ve travmatik sonuçlara yol açabilen bir durum olması sebebiyle özel dikkat gerektirmektedir.²⁰⁷ Bu imkanların tanınması bakımından hem 6458 sayılı YUKK'da hem de Geçici Koruma Yönetmeliğinde ilgili hükümler getirilmiş ve bu işlemler bakımından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı görevli ve yetkili kılınmıştır.

²⁰⁶ UNHCR, Unlocking Potential: The Right to Education and Opportunity (Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2023), erişim 14 Mayıs 2025, <https://www.unhcr.org/media/unhcr-education-report-2023-unlocking-potential-right-education-and-opportunity>

²⁰⁷ Nazan Aykut ve Esra Çalık Var, "Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Çocuk İşçiler," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research 12, no. 63 (Nisan 2019): 979–987, <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3291>.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından göçmen çocuklara sağlanan sosyal hizmetler bakımında yapılan yasal düzenlemeler incelendiğinde 20 Ekim 2015 tarihinde yayınlanmış olan Refakatsiz Çocuklar Yönergesi ve “Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi” projesi dikkat çekmektedir.²⁰⁸ Sağlık Bakanlığı tarafından 25 Mart 2015 tarihinde “*Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar*” yayınlanmış ve mezkûr belge üzerinde 4 Kasım 2015 tarihinde değişiklikler yapılmıştır. Bu esasların barındırdığı en önemli husus ise göçmen sağlığı merkezlerinin kuruluşudur.²⁰⁹

Göçmen sağlığı merkezleri (GSM), T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Göç Sağlığı Dairesi Başkanlığı tarafından kurulan; göçmenlere koruyucu sağlık hizmetleriyle temel sağlık hizmetlerini daha etkin ve verimli bir şekilde sunabilmek, dil ve kültür bariyerinden kaynaklanan sorunları aşabilmek, sağlık hizmetlerine erişimi artırabilmek için bu kişilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde, ilçenin toplum sağlığı merkezi bağlı birimi olarak kurulan merkezlerdir. Bu merkezlerde mümkün olduğu ölçüde Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşı sağlık personeline ilave olarak, iki dil bilen (Arapça-Türkçe) hasta yönlendirme elemanları ile destek hizmetleri personeli de görev yapmakta olduğu bildirilmektedir.²¹⁰

Göçmen sağlığı merkezlerinin yaygınlaştırılması ve çalışan personellerin istihdamına ilişkin giderlerinin T.C. Sağlık Bakanlığı ve Avrupa Birliği iş birliğinde yürütülmekte olan SIHHAT projesi kapsamında karşılandığı belirtilmektedir. İlk fazına 2015 yılında başlanan proje kapsamında GSM’ler yaygınlaştırılmış, personel istihdamı sağlanmış ve hizmet kalitelerini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. 2021 yılında başlanmış olan ikinci fazın,

²⁰⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi,” 20 Ekim 2015, 2.

²⁰⁹ Sağlık Bakanlığı, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar,” 25 Mart 2015, 5.

²¹⁰ T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Göçmen Sağlığı Merkezi (Ankara: Sağlık Bakanlığı, 2023), erişim 14 Mayıs 2025, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/gsm.html>.

210 milyon Euro hibe ile çalışmalarını sürdürdüğü belirtilmektedir.²¹¹ SIHHAT projesi kapsamında 2021 yılı itibariyle 29 ilde 181 göçmen sağlığı merkezlerinin kurulduğu, 4 binden fazla personelin istihdam edildiği ve istihdam edilen personelin %79'unun göçmenlerden oluştuğu²¹², 5 milyon 517 binin üzerinde hastaya 17 milyonda fazla muayenenin yapıldığı, bağışıklama hizmetleri kapsamında kadın ve çocukları aşı ile önlenebilir hastalıklardan korumak, buna bağlı hastalık ve ölümleri azaltmak amacıyla 0-60 ay bebeklere toplamda 6,5 milyon doz aşının yapıldığı belirtilmektedir.²¹³

Avrupa Birliği Göçmen Entegrasyon Merkezi Politikaları (MIPEX) tarafından ülkelerin göçmenlere sağladığı imkanların değerlendirildiği raporlar doğrultusunda sağlık hizmetleri alanında 2014 yılı itibariyle 40 puana (hafif olumsuz) sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, 2019 yılı raporlarında 69 puanla (olumlu) sağlık alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sağlık alanında alınmış olan 69 puan, Türkiye Cumhuriyeti'nin raporlarda incelenmiş olan; iş gücü piyasası hareketliliği, aile birleşimi, eğitim, siyasi katılım, kalıcı ikamet, vatandaşlığa erişim, ayrımcılık karşıtlığı ve sağlık alanları arasındaki en yüksek puanı teşkil etmektedir.

Göçmen çocuklara tanınan sosyal hizmetler incelendiğinde uygulamada en büyük paydaya sahip olarak refakatsiz çocuklara yönelik olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan hizmetler görülmektedir. Bahsedildiği üzere 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 66 uyarınca refakatsiz çocuklara yönelik işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetileceği ve refakatsiz çocuklara ilişkin başvurunun alındığı andan itibaren haklarında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümlerinin uygulanacağı

²¹¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, SIHHAT Projesi, erişim tarihi 14 Mayıs 2025, <https://www.sihhatproject.org/index.html>.

²¹² T.C. Sağlık Bakanlığı, SIHHAT Projesi, erişim tarihi 14 Mayıs 2025, <https://www.sihhatproject.org/index.html>.

²¹³ T.C. Sağlık Bakanlığı, SIHHAT Projesi, erişim tarihi 14 Mayıs 2025, <https://www.sihhatproject.org/index.html>.

düzenlenmiştir. Bu kapsamda 2015 yılında o dönemki adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı uhdesinde Refakatsiz Çocuk Yönergesi çıkarılmıştır.²¹⁴

Norveç Adalet ve Kamu Güvenliği Bakanlığı tarafından finanse edilen, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü eşgüdümünde, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye ofisi tarafından yürütülen “Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi ” projesinin hayata geçirilmiş olduğu ve bu proje kapsamında refakatsiz çocukların güvenli bilgiye erişimlerini desteklemek amacıyla web sitesi (<http://www.safeinfointurkey.org/>) hazırlanarak çeşitli broşürlerin yayınlandığı belirtilmektedir.²¹⁵

Bakanlık bünyesinde yapılan çalışmalar esnasında Suriye’de yaşanan iç karışıklık nedeniyle ülkemize sığınarak ülkemizde “geçici koruma” statüsü ile barınan ve özel ihtiyaç sahibi grupta yer alan Suriye uyruklu refakatsiz çocuklara yönelik bakım ve barınma hizmetleri sağlandığı bildirilmektedir. Devamla, kolluk kuvvetleri tarafından terk, buluntu vb. sebeplerle çadır/konteynır kent dışında kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın tek başına bulunan Suriye uyruklu refakatsiz çocukların, kayıtların incelenmesi suretiyle ülkemiz sınırlarında aile veya yakın akrabalarının olup olmadığının araştırıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında ailesi ile birlikte olan ancak ailesi tarafından ihmal ve istismara uğradığı tespit edilerek Bakanlığa yönlendirilen çocukların da haklarında ilgili mahkeme tarafından

²¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi,” 20 Ekim 2015, 2.

²¹⁵ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, “Refakatsiz Çocuklara Yönelik Çalışmalar,” Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, erişim tarihi 14 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>.

hükmedilen koruyucu ve destekleyici tedbirler çerçevesinde desteklenmekte olduğu belirtilmiştir.²¹⁶

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan istatistiklere göre ailesinden ayrı düşmüş geçici koruma altındaki yabancı çocuklar, koruma ve bakımlarının sağlanması amacıyla kuruluş bakım hizmetlerinden faydalanmaktadır. 2016'dan bu yana bakım kurumlarında fiilen kalmış ve kalmakta olan toplam çocuk sayısı 5741'dir.²¹⁷

4.2.3. Çocuk İşçiliği

Göçmen çocukların uygulamada karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de çocuk işçiliğidir. Çocuk işçiliği, başlı başına çocukları zor durumda bırakan ve maruz kalmamaları önem teşkil eden bir durum olmakla birlikte çocukların eğitime erişimlerini kısıtlaması bakımından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu sebeplerle göçmen çocuk işçiliği engellenmesi gereken önemli bir durum olmakla beraber göç eden ailelerin içinde bulundukları ekonomik ve demografik durumlardan kaynaklı oldukça sık karşılaşılan bir durumdur.²¹⁸

Türk Hukuku'nda çocuk işçiliğine yönelik düzenlemelere bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 50 uyarınca kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz ve küçüklerin çalışmalarına ilişkin özel korumaların getirileceğinin düzenlendiği görülmektedir. Uluslararası İşgücü Örgütü'nün (ILO) 182 sayılı En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eylem Sözleşmesinin 25 Ocak 2001 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanmasıyla çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi

²¹⁶ T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Refakatsiz Çocuklara Yönelik Çalışmalar," Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, erişim tarihi 14 Mayıs 2025, <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>.

²¹⁷ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2028" (2023), 15.

²¹⁸ Nazan Aykut ve Esra Çalık Var, "Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Çocuk İşçiler," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 12, Sayı 63 (2019): 25.

adına çalışmalar başlamıştır.²¹⁹ 22 Mayıs 2005 tarih 4857 sayılı İş Kanunu madde 71’de 15 yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaklanmış ve çocuk işçiliğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Yapılmış olan bu düzenlemeler rağmen çocuk işçiliğinin ülkemizde hala devam etmekte olan bir sorun olduğu verilerde görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 31 Mart 2020 tarihinde yayınlanan verilere göre 5-17 yaş arasında çalışan çocuk sayısı 720.000 olarak ifade edilmiştir. Göçmen çocuklara ilişkin çocuk işçiliği istatistiklerine bakıldığı taktirde de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayınlamış olan rapora göre 2021 yılında Türkiye’de bulunan Suriyeli çocuklarda; 12-14 yaş arasında olanların %17,4’ü, 15-17 yaş arasında olanların ise %45,1’i aktif işgücü olarak çalışmakta olduğu belirtilmiştir.²²⁰

Türkiye Cumhuriyeti’nde 2011 yılı sonrasında yaşanan göç dalgası sonucunda Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları arasında çocuk işçiliğinin oldukça yaygın olduğu da görülmektedir. 2016 yılında göçmen nüfusunun en yoğun olduğu illerden biri olan Kilis ilinde yapılan çalışmalar doğrultusunda göçmen çocuk işçiliği incelenmiştir. Elde edilen bulgulara ankete katılan kişiler arasında çocuk işçilerin %45’inin ailede tek çalışan oldukları, çocuk işçilerin %71’inin ebeveynlerinin herhangi bir işte çalışmadığı ve maddi sorumluluk tamamen çocukların omuzlarına yüklendiği görülmüş ve çocukların kayıt dışı biçimde oldukça düşük ücretlere çalıştırıldığı (2016 yılında asgari ücret net 1300 Türk Lirası iken çocuk işçilerinin %64’ünün aylık 250 Türk Lirasından daha az ücret aldığı görülmüştür) tespit edilmiştir.²²¹

²¹⁹ Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, “Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar,” Çalışma ve Toplum 2018/2 (2018): 717

²²⁰ UNHCR, Protecting Refugee Children in Turkey (Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2023), https://www.unhcr.org/us/sites/en-us/files/2023-03/background-guide-challenge-2-protecting-refugee-children_0.pdf.

²²¹ Muazzez Harunoğulları, “Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği,” Göç Dergisi 3, no. 1 (2016): 29–63.

Çocuk işçiliğinin göçmen çocukların eğitime yönelik olumsuz etkisi de oldukça önemli bir noktadır. UNICEF tarafından göçmen çocukların eğitime ilişkin 2021 yılında yayınlanmış olan rapor doğrultusunda 2019-2020 yıllarında 14-17 Yaş arası çocuklar arasında okul dışında kalma nedeni olarak çalışmanın gösterildiği cevapların, erkek çocuklar arasında %35,7 iken kız çocuklar arasında %9,2'dir.²²²

Yayınlanmış olan istatistikler ve araştırmalardan görüldüğü üzere göçmen çocuk işçiliği ülkemizde yaygın olarak görülen bir sorun olup yalnızca çocukların yapmamaları gereken bir şeyi yapmalarına değil; çocukların eğitimden geri kalmaları, psikolojik olarak sorunlar yaşamaları, kötü şartlar altında çalışmaları gibi birçok farklı soruna neden olmaktadır. Çocuk işçiliği ve göçmen çocuk işçiliği konusunda mevzuatta farklı düzenlemeler ve yasaklar mevcut olsa da bu durumların kayıt dışı şekillerde yapıldıkları bilinmekte ve bu alanda hukuki düzenlemelerin icra edilmelerini sağlayacak uygulamaların geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Sağlık ve eğitim alanında göçmen çocuklara yönelik uygulamaların başarılı oldukları görülmesi sebebiyle bu alanda da gerekli çalışmalar yapılarak göçmen çocuk işçiliğinin mümkün mertebede en aza indirilerek göçmen çocukların hak ettikleri şartlarda yaşamalarının mümkün olduğu açıktır.

Sonuç

Göçmen çocuklar hem göçmen hem de çocuk olmanın verdiği savunmasızlıkla en çok korunmaya muhtaç gruplardan biridir. Göç sürecinde göçmen çocuklar; ayrımcılığa uğrama, eğitim hakkından mahrum kalma, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim hakkından yoksun kalma ve çocuk işçiliği gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunları olabildiğince önlemek adına göçmen çocuklara yönelik hem uluslararası hem bölgesel hem de devletlerin iç

²²² UNICEF Türkiye, Suriyeli Okul Dışı Kalmış Çocuklar ile İlgili Analiz Raporu: Türkiye Ülke Raporu (Ankara: UNICEF Türkiye, 2023), erişim: https://www.unicef.org/turkiye/media/4096/file/ODKC_Analiz_Raporu_2023.pdf.

hukukunda yapacağı düzenlemeler ile koruma sağlanmalıdır. Uluslararası ve bölgesel alanda göçmenlere ilişkin fazlasıyla antlaşma ve düzenleme olmakla birlikte özellikle göçmen çocuklara yönelik düzenleme oldukça kısıtlıdır. Teorideki bu açık uygulamada göçmen çocukların korunmasına yönelik çalışmalar yürüten örgütler ve sivil toplum kuruluşları ile giderilmek istenmiştir. Uluslararası alanda çocuklara tanınan haklar, Türk hukukunda yapılan içtihatlar ve düzenlemeler ile karşılık bulmaktadır. Göç hareketliliği yoğun olan bir ülke olması nedeniyle Türkiye, göçmen çocukların karşılaşılabileceği potansiyel sorunlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple Türkiye, göçmen çocukların korunmasına yönelik hem teorik hem de pratik çalışmalarıyla önde gelen ülkelerden birisi konumundadır.

Küreselleşen yeni Dünya düzeninde göç meselesi, önemini korumaya devam edecektir. Göç meselesi devam ettikçe göçmen çocukların korunmasına yönelik yeni ihtiyaçlar gündeme gelebilecektir. Dolayısıyla da göçmen çocuklara ilişkin yapılacak düzenlemeler ile şartların iyileştirilmesi ve bu düzenlemeler doğrultusunda gerçekleştirilecek uygulamalar ile de iyileştirilen şartların sahaya yansması gerekecektir. Başta göç alan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin bunu benimsemesi ve bu benimsemeyi iç hukuklarında yansıtmaları beklenecektir.

Kaynakça

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2028.” 2023.

Alpak, G., Unal, A., Bulbul, E., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, A., Dalkilic, A., ve Savas, H. A. 2015. "Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: A cross-sectional study." *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice* 19 (1): 45–50. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25195765/>.

Arslan, M. İ. *The Paradoxes of European Union Immigration Policy and Its Repercussions on Turkish-EU Relations*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2012. Ankara.

Avrupa Birliği. *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*. 7 Aralık 2000. 2012/C 326/02. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/TR/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

Avrupa Konseyi. Göçle Türkiye'ye Gelen Çocukların Korunmasına Dair Mevzuat Rehberi. 2023.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *A / Birleşik Krallık*, No. 2692, karar tarihi 23 Eylül 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI, para. 22.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). *Bistieva ve Diğerleri / Polonya*, No. 75157/14, 10 Nisan 2018.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). *Nikoghosyan ve Diğerleri / Polonya*, No. 14743/17, 3 Mart 2022.

Ayktut, Nazan, ve Esra Çalık Var. “Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Çocuk İşçiler.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12, Sayı 63 (2019): 23–41. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3291>.

Ayktut, Nazan, ve Esra Çalık Var. "Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeli Çocuk İşçiler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* 12, no. 63 (Nisan 2019): 979–987. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3291>.

Bahadır Akut, “Lizbon Sonrası AB’nin Yeni Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçlerinin Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanındaki Yansımaları,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 2 (2010): 53-91.

Başar, Feyza. “Avrupa Birliği Hukuku ve Uluslararası Hukukta Çocukların Göç ve İlticaya İlişkin Hakları.” *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Dergisi*, no. 2 (Temmuz 2019): 8–33.

Biçer, Saadet. “Mülteci Çocukların Sosyal ve Akademik Uyumları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri.” Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2023.

Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989, BM Antlaşmalar Serisi, cilt 1577, s. 3, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

Birleşmiş Milletler. *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol*. 31 Ocak 1967. BM Antlaşmalar Serisi, cilt 606. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/10/19671004%2007-06%20AM/Ch_V_5p.pdf.

Birleşmiş Milletler, *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*, 18 Aralık 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>.

Bozkaya, Hasan. “Göç ve Çocuk Hakları Üzerine Bir Değerlendirme.” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 30 (2022): 677–688. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2713380>.

Çelik, Çetin, ve Ahmet İçduygu. 2019. "Schools and refugee children: The case of Syrians in Turkey." *International Migration* 57 (2): 253–267. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1332516.pdf>.

Çobanoğlu, Fatma. “Eğitimde Göçmen Çocuklar: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi.” *Yaşadıkça Eğitim* 38, no. 2 (2024): 501–518.

Çöpoğlu, Mustafa. *Çocuk İşçiliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998. Doktora tezi.

Deniz Bahar Yeşim, “Avrupa Birliği Hukukunda Temel Haklar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sistemi ile Etkileşim.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 97, (2011): 49-74.

Desmond, Alan. “A New Dawn for the Human Rights of International Migrants? Protection of Migrants’ Rights in Light of the UN’s SDGs and Global Compact for Migration.” *International Journal of Law in Context* 16, no. 3 (2020): 222–238. <https://doi.org/10.1017/S1744552320000225>.

Dickert, Neal W. “Re-Examining Respect for Human Research Participants.” *Kennedy Institute of Ethics Journal* 19 (2010): 311–338.

Doğan, Adem, ve Aylin Avcıoğlu. “Kapsayıcı Eğitimin Yadsınamaz Gerçeği: Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarının İncelenmesi.” *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19, no. 3 (2022): 987–1015.

Ekmekçi, Perihan Elif. 2017. "Syrian refugees, health and migration legislation in Turkey." *Journal of Immigrant and Minority Health* 19 (6): 1434–1441. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26995181/>.

Erdoğan, Murat. 2020. *Syrians Barometer 2019: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: UNHCR. <https://www.unhcr.org/tr/sites/tr/files/legacy-pdf/SB2019-ENG-04092020.pdf>.

Eren, Esra Yılmaz. “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat Üzerine Bir Değerlendirme.” *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2021): 65–122. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1851879>.

Ereş, Figen. “Türkiye’de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi.” Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6, no. 2 (2015): 17–30.

European Commission, Children in Migration – Asylum Applicants, Eurostat Statistics Explained, 2025, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_in_migration_-_asylum_applicants.

European Committee of Social Rights. *Decision on Admissibility and on Immediate Measures, Complaint No. 173/2018: International Commission of Jurists (ICJ) and European Council for Refugees and Exiles (ECRE) v. Greece*. Strasbourg: Council of Europe, 2019.

European Union Agency for Asylum. (2024). Asylum Report 2024. <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024>

European Union External Action. (2017). EU guidelines for the promotion and protection of the rights of the child: Leave no child behind (p. 3).

Freeman, Michael. 2011. Children’s Rights as Human Rights. Burlington: Ashgate Publishing. https://www.researchgate.net/publication/303752037_Michael_Freeman%27s_View_of_Children%27s_Rights_and_Some_Ideas_Arising_from_His_Views.

Göksel, Gülay Uğur, ve Deniz Şenol Sert. “Dünya Göçmenler Gününde Küresel Mutabakat Üzerine Yeniden Düşünmek.” *Birikim Güncel*, 18 Aralık 2018. <https://birikimdergisi.com/guncel/9267/dunya->.

Hammarberg, Thomas. “The UN Convention on the Rights of the Child—And How to Make It Work.” *Human Rights Quarterly* 12, no. 1 (1990): 97–105. <https://www.jstor.org/stable/762167>.

Harunoğulları, Muazzez. “Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği.” *Göç Dergisi* 3, no. 1 (2016): 29–63.

İçduygu, Ahmet. 2020. Turkey and International Migration: 2011–2020. Florence: European University Institute. <https://www.eui.eu/documents/rscas/research/mwg/201011/01-26-icduygu.pdf>.

International Labour Organization (ILO). (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour (No. 182)*.

International Labour Organization (ILO). (2010). *Roadmap for achieving the elimination of the worst forms of child labour by 2016*. Hague Global Child Labour Conference. <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>

International Labour Organization (ILO). (2012). *IPEC action against child labour 2010–2011: Progress and future priorities* (pp. 40, 69–70). Geneva: ILO.

- International Labour Organization (ILO). (2021). *IPEC collaboration with Children on the Move initiative* [Project brief]. <https://www.ilo.org/ipec/projects/global/children-on-the-move/lang--en/index.htm>
- International Labour Organization (ILO). (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. Geneva: ILO. <https://www.ilo.org/publications/major-publications/child-labour-global-estimates-2020-trends-and-road-forward>
- International Labour Organization (ILO). (2022). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. ILO. <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>
- International Labour Organization (ILO). (2022). *International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)*. <https://www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm>
- International Labour Organization [ILO]. (2023). *Child labour and migration*. International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). <https://www.ilo.org/international-programme-elimination-child-labour-ipec/sectors-and-topics/child-labour-and-migration>
- International Labour Organization (ILO) & UNICEF. (2021). *Child labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf
- International Labour Organization (ILO) & Walk Free Foundation. (2022). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf
- International Organization for Migration (IOM). (n.d.). *Migrant protection and assistance*. Retrieved May 6, 2025, from <https://eca.iom.int/migrant-protection-and-assistance>
- International Organization for Migration (IOM). (2024). *Global Report on Trafficking in Persons 2024*. <https://migrantprotection.iom.int/en/resources/report/global-report-trafficking-persons-2024>
- International Organization for Migration (IOM) and UNICEF. (2021). *Children on the Move: Why, Where, How?* Geneva: IOM.
- Jayasuriya, Rasika Ramburuth, ed. *Children, Human Rights and Temporary Labour Migration*. London: Routledge, 2021. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/49631>.
- Kadim Hukuk. “Çocuğun Üstün Yararı.” *Kadim Hukuk ve Danışmanlık*. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://kadimhukuk.com.tr/makale/cocugun-ustun-yarari/>.
- Karaçay, Ayşem Biriz. “Mülteci Kimdir?: 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin Eleştirel Değerlendirmesi.” *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 62 (2023): 173–184. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3452028>.
- Kurt, Sevil Lale. “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması.” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 16, no. 36 (2016): 99–127.

Limber, Susan P., and Målfrid Grude Flekkøy. "The U.N. Convention on the Rights of the Child: Its Relevance for Social Scientists." *Social Policy Report* 9, no. 2 (1995): 1–16. <https://www.srce.org/sites/default/files/file-attachments/spr9-2.pdf>.

Lordoğlu, Kuvvet, ve Mustafa Aslan. "Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar." *Çalışma ve Toplum* 2018, no. 2 (2018): 715–732.

Lundy, Laura. "The Rights of Refugee Children and the UN Convention on the Rights of the Child." *Laws* 8, no. 3 (2019): 20. <https://www.mdpi.com/2075-471X/8/3/20>.

Metin, Yüksel. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı." *Millî Eğitim Dergisi* 36, no. 4 (2007): 36–58. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36201>.

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. İzleme ve Değerlendirme Raporu 2023. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2024. <https://hbogm.meb.gov.tr>.

Millî Eğitim Bakanlığı. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri." Genelge 2014/21 (2014).

Millî Eğitim Bakanlığı. Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi (PIKTES+). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2025. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://piktes.gov.tr/cms/>.

Mülteci Derneği. *Göç Halindeki Çocuklar İçin Yaş Tespiti*. İstanbul: Mart 2023.

Nykänen, Eeva. "Protecting Children? The European Convention on Human Rights and Child Asylum Seekers." *European Journal of Migration and Law* 3, no. 3–4 (2001): 315–346.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), "Introduction to the Committee," OHCHR, erişim 11 Mayıs 2025, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee>.

Ölmez Kıyıcı, Gülnihan, ve Ummuhan Kaygısız. "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 25 (2018): 467–484. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/546413>.

Pobjoy, Jason M. "A Child Rights Framework for Assessing the Status of Refugee Children." In *Contemporary Issues in Refugee Law*, edited by Satvinder Juss and Colin Harvey, 91–138. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2304601.

Refugee and Asylum-Seeking Children, the Convention on the Rights of the Child and the Work of the Committee on the Rights of the Child." *International Journal of Children's Rights* 10, no. 3 (2002): 259–270. <https://www.jstor.org/stable/45053975>.

Sağlık Bakanlığı, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar," 25 Mart 2015, 5.

Save the Children, STILL UNPROTECTED: Humanitarian Funding for Child Protection (2020).

Taşdemir, Hakan, ve Arif Bağbaşıoğlu. “Avrupa Birliği Hukuk Düzenindeki İnsan Hakları Anlayışına Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın Getirdikleri.” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9, no. 3 (2007): 21–36. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287479>.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Refakatsiz Çocuklara Yönelik Çalışmalar.” Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi 14 Mayıs 2025. <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Geçici Koruma, erişim 14 Mayıs 2025, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

T.C. Sağlık Bakanlığı. SIHHAT Projesi. Erişim tarihi 14 Mayıs 2025. <https://www.sihhatproject.org/index.html>.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Göçmen Sağlığı Merkezi. Ankara: Sağlık Bakanlığı, 2023. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/gsm.html>.

T.C. Türkiye Cumhuriyeti. T.C. Anayasası [1982 Anayasası]. Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, sayı 17863.

T.C. Türkiye Cumhuriyeti. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu. Resmî Gazete, 15 Temmuz 2005, sayı 25876.

T.C. Türkiye Cumhuriyeti. Geçici Koruma Yönetmeliği. Resmî Gazete, 22 Ekim 2014, sayı 29153.

T.C. Türkiye Cumhuriyeti, Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik. Resmî Gazete, 14 Kasım 2002, sayı 24936.

Treaty on the Functioning of the European Union of 13 December 2007, Article 78 (p. 27)

Turhan, Aydın. “Avrupa Birliği’nin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları.” *Avrupa Bilgi Dergisi* 5, no. 9 (Haziran 2017): 453–490. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/316295>.

UNESCO. Eğitimde Ayrımcılıkla Mücadele Sözleşmesi. Paris, 14 Aralık 1960. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education>.

UNHCR ve UNICEF, Blueprint for Joint Action, 1 Ekim 2020, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/79314>.

UNHCR, UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child, 2008, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4ba09bb59.pdf>.

UNHCR. (2024). Report of the United Nations High Commissioner for Refugees (A/79/12). <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF>UNHCR

UNHCR. 2023. Protecting Refugee Children in Turkey. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. https://www.unhcr.org/us/sites/en-us/files/2023-03/background-guide-challenge-2-protecting-refugee-children_0.pdf.

UNHCR. 2023. Unlocking Potential: The Right to Education and Opportunity. Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2023. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://www.unhcr.org/media/unhcr-education-report-2023-unlocking-potential-right-education-and-opportunity>.

UNICEF Türkiye. Suriyeli Okul Dışı Kalmış Çocuklar ile İlgili Analiz Raporu: Türkiye Ülke Raporu. Ankara: UNICEF Türkiye, 2023. https://www.unicef.org/turkiye/media/4096/file/ODKC_Analiz_Raporu_2023.pdf.

UNICEF Türkiye. Şartlı Eğitim Yardımı Programı (Ş.E.Y.). Ankara: UNICEF, 2025. Erişim 14 Mayıs 2025. <https://www.unicef.org/turkiye/sartli-egitim-yardimi-programi-sey>.

UNICEF Türkiye. “Çocuk İşçiliği.” Erişim 14 Mayıs 2025. <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-isçiliği-0>.

UNICEF, A child is a child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation (2017).

UNICEF, Köklerinden Koparılanlar (2016)

UNICEF. 2016. “Inclusion of Syrian Refugee Children in the National Education System in Turkey.” <https://www.unicef.org/documents/inclusion-syrian-refugee-children-national-education-system-turkey-2>.

UNICEF. 2022. Education for Syrian Refugee Children in Turkey: Towards Inclusion in National Education Systems. New York: UNICEF. <https://www.unicef.org/documents/inclusion-syrian-refugee-children-national-education-system-turkey-2>.

UNICEF. 2023. Child Displacement: Global Trends Report 2023. New York: UNICEF. <https://www.unhcr.org/us/global-trends-report-2023>.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi. “Çocuk İşçiliği.” Erişim 13 Mayıs 2025. <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>.

United Nations Children’s Fund (UNICEF), Global Programme Framework on Children on the Move (New York: UNICEF, 2017).

United Nations. Convention on the Rights of the Child. New York: United Nations, 1989. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

United Nations High Commissioner for Refugees. Global Compact on Refugees. New York: United Nations, 2018. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5c658aed4.pdf>.

Van Bueren, Geraldine. “The Protection of Diaz, Sarah J. “Failing the Refugee Child: Gaps in the Refugee Convention Relating to Children.” *Georgetown Journal of Gender and the Law* 20, no. 3 (2019): 605–630. <https://www.law.georgetown.edu/gender-journal/wp-content/uploads/sites/20/2019/05/SARAH-J.-DIAZ.pdf>.

Yardımcıoğlu, Didem. “Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Yeni Bir Adım: Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespitine Dair Direktif Önerisi.” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, no. 48 (2023): 225–276.

Yılmaz, Ayşenur. “Dünya Mülteci Çocukları: Haklar ve İhlaller.” In *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli*, edited by TASAM, 99–104. İstanbul: TASAM Yayınları, 2020.